

De abdij van Dielegem

BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

41

Redactie en iconografische opzoekingen
Guy Paulus

Begeleidingscomité
Cyrille Segers
Kabinet van de Staatsecretaris Emir Kir
Muriel Muret, Dominique Pauchet en Christine Rouffin,
Directie Monumenten en Landschappen

Coördinatie
Dominique Pauchet
Directie Monumenten en Landschappen

Revisie
Kathleen De Koker, Ludo Gobin en Harry Lelièvre
Directie Monumenten en Landschappen

Fotokredieten
b = boven; m = midden; o = onder; r = rechts; l = links

Algemene Rijksarchief: 6(o), 8(b), 21(b); Erfgoed gemeente Jette: omslag, 1, 3, 6(b), 8(m), 12(l), 14-15, 16(b-ol,r), 17(b), 18, 20, 24(b-ol), 25(b,o), 27(b), 28(b,o), 29(bl,r-o), 30(bl,r-o), 31(bl,r), 32(ol), 35, 36(b,o), 37, 39, 44(o), 46, 48; © KIK Brussel: 4, 17(o), 21(o), 32(om,r), 33, 42, 43, 45(o); © Koninklijke Bibliotheek van België: 2(b,o), 9(b,o), 10, 23, 27(o); © Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest – foto s Alfred de Ville de Goyet: 22, 40(l,r), 41(l,r), 44(bl,r), 45(bl,r); Prentkaarten: 13, 31(m), 32(b), 34, 38; Private verzameling: 11, 12(r), 19, 24(ol), 30(m), 31(o).

Grafische vormgeving: La Page - Fotogravure en druk: Enschedé | Van Muysewinkel - Distributie: Altera Diffusion

© Verantwoordelijke uitgever: Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest,
Directie Monumenten en Landschappen, Jacques Van Grimbergen, Directeur-generaal
CCN – Vooruitgangstraat 80 - 1030 Brussel - Tel. 0800/13680

GEDRUKT IN BELGIË

WETTELIJK DEPOT: D/2005/6860/013 - ISBN 2-9600502-8-2

De abdij van Dielegem

Guy Paulus

Het grote grasveld, zuidkant van het domein.

WEL EN WEE VAN EEN KLOOSTER – 12 ^{de} TOT 17 ^{de} EEUW	3
De oorsprong: de abdij van Jette, <i>Abbatia Jettensis</i> – 12 ^{de} eeuw	3
De overgang naar de orde van de premonstratenzers en de regel van de H. Norbertus	4
De middeleeuwse abdij van Dielegem – 13 ^{de} eeuw	5
De religieuze geestdrift – 14 ^{de} eeuw	7
Verwaarlozing en heropbouw – 15 ^{de} en 16 ^{de} eeuw	8
Een nieuwe bloeiperiode – 17 ^{de} eeuw	13
EEN ABDIJ GERICHT NAAR DE WERELD – 18 ^{de} EEUW	21
De renovatie van de abdij door Laurent-Benoît Dewez	21
De sociaal-economische invloed van de abdij en haar banden met de omgeving	23
Het einde van het Ancien Régime en de opheffing van de abdij	26
DE LOTGEVALLEN VAN EEN 'ZWART GOED'	27
Het betoverde domein en het verval van een cultureel schrijn	28
De verstedelijking van de Dielegemwijk	30
VAN DE REDDING NAAR DE RESTAURATIE	33
Een tweede leven voor de abtswoning	33
Een bezoek aan het gerestaureerde monument	35
De huidige bestemming: musea en verzamelingen, tentoonstellingen en concerten ...	46

Wel en wee van een klooster

– 12de tot 17de eeuw

Dielegem gezien vanaf de Dikke Beuk. Gewassen tekening toegeschreven aan Van Wel, midden 18de eeuw.

De abdij van Dielegem

Bij het zien van het strenge gebouw in de Jean Tiebackxstraat aan de rand van één van de Brusselse stadsautowegen, kan men zich moeilijk voorstellen dat deze vroegere abtswoning het enige overblijfsel is van een belangrijk kloostercomplex, de abdij van Dielegem. Bijna 700 jaar lang, sinds de stichting van de kleine dorpspriorij van Jette en de vestiging van de kanunniken in Dielegem, was deze

mannelijke kloostergemeenschap van de orde van de premonstratenzers (of norbertijnen) in het noordwesten van Brussel op vele terreinen van grote betekenis. Hoewel de abdij in de eerste plaats aan armenzorg deed, drukte ze ook haar stempel op het geestelijke leven door haar intellectuele en artistieke uitstraling. Haar invloed op sociaal-economisch gebied was evenmin te verwaarlozen. Nadat ze in de loop der eeuwen herhaaldelijk had moeten vechten voor haar voortbestaan, werd haar lot uiteindelijk bezegeld door de Franse Revolutie.

Bouw van een abdij. De H. Vincentius laat de abdij van Zinnik bouwen, dood van de heilige.

De oorsprong: de abdij van Jette, *abbatiae Jettensis*

– 12de eeuw

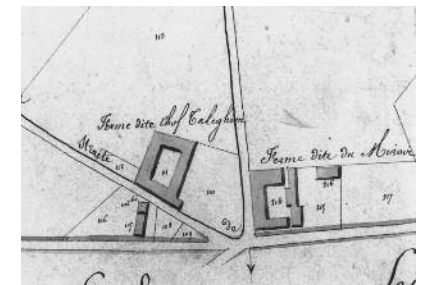
Jette kan prat gaan op de oudste kloosterstichting in het Brussels gewest. De evangelisatie van onze landelijke gebieden ging gepaard met de bouw van parochiekerken en ook met de stichting van een zeer groot aantal kloosters, niet minder dan achtentwintig in de tweede helft van de 7de eeuw.

Deze kloosters, sterk gesteund door het politieke gezag, werden door de lokale heren gul bedeed met inkomsten, gronden en voorrechten die hun voortbestaan moesten verzekeren.

De oprichtingsakte van de abdij van Jette bevestigt het bestaan van een parochie in het dorp *Jetta* in 1095. Maar vooral vermeldt ze de inzegening, op 14 september van datzelfde jaar, door bisschop Gaucher van Kamerijk, waarvan Jette destijds afhing, van een augustijner priorij – *cella* – met een eigen 'altaar', los van de bestaande parochie. Deze eerste abdijsstichting was gevestigd in de hoeve *Auwerheyden*, een uitgestrekt landbouwdomein gelegen tussen de huidige Leopold I-straat en Leon Théodorstraat. De 19de-eeuwse cartografen noemden dit domein *t Hof Taleghem*.

De schenking kwam van Onulfus, heer van Wolvertem, telg uit een zeer oude familie van de Brabantse landadel, die waarschijnlijk verwant was aan het geslacht van de hertogen van Brabant.

De abdij omvatte twaalf bunder grond en mocht tevens de tienden van Melsbroek innen en de helft van die van Wolvertem. Onulfus schonk ook een brouwerij en gaf de watermolen van Jette in leen. De jonge kloostergemeenschap verrijkte zich eveneens met onroerende giften van lokale heren zoals het gebruik was: achttien bunder grond, drie dagwanden en weiden, in 1106 geschonken door Edward Rodolfus van Doornik; voorts een derde van de heerlijkheid Jette, weiden en gronden en een elzenbos naast de parochiekerk, aangeboden door ridder Iwain van Jette toen hij, na weduwnaar te zijn geworden, een eenvoudig lekenbroeder werd van de priorij van Jette.

Plattegrond van het kruispunt van de Spiegel met de ligging van de boerderij t'Hof Taleghem (19de eeuw).

In 1106 werd prior Wantelmus tot de waardigheid van abt verheven, de eerste in een rij van meer dan 50 abten, terwijl de gemeenschap de rang van abdij kreeg. In 1112 kende bisschop Odo van Kamerijk haar verschillende vrije kerken en andere voordelen toe: de parochiekerk van Jette en haar hulpkerk van Ganshoren, en de kerken van Meuzegem en Heembeek.

De overgang naar de orde van de premonstratenzers en de regel van de H. Norbertus

De abdij ging in 1140 over naar de orde van de premonstratenzers, de reguliere kanunniken van de H. Norbertus. Deze beslissing werd in 1145 bekrachtigd door de bisschop van Kamerijk. Norbertijnen uit de kloosters van Drongen en Grimbergen hielpen de leden van de Jetse abdij om de nieuwe regel in te voeren. Het eerste samenleven van

Houtsculptuur van de heilige, 17de eeuw.

NORBERTUS VAN MAAGDENBURG,

stichter van de norbertijnen- of premonstratenzerorde, werd omstreeks 1080 in Xanten aan de Rijn geboren in een adellijke familie. Na een liederlijke jeugd kwam hij tot inkeer. Op het Concilie van Reims belastte de bisschop van Laon hem met kerkelijke hervormingen. Hij stierf in Maagdenburg in 1134. Hij is de patroonheilige van alle norbertijnenkloosters, die vooral in de Zuidelijke-Nederlanden zeer talrijk zijn. Onder de belangrijkste noemen we die van Floreffe, Ninove, Averbode, Heverlee (Parkabdij) en Grimbergen. Norbertus werd naar onze streken geroepen om de ketterij van Tanchelijn te bestrijden. Tanchelijn of Tanchelmus was waarschijnlijk afkomstig uit Friesland. Als gewone leek predikte hij in het begin van de 12de eeuw in de streek van Antwerpen, Vlaanderen en Zeeland een ketterse doctrine, die zowel de gevestigde sociale orde als de katholieke godsdienst bestreed. In zijn preken ontkende hij de geldigheid van de katholieke dogma's en sacramenten. Hij noemde zich de zoon van God en wou een sociale revolutie tot stand brengen door zichzelf tot koning uit te roepen. In zijn preken werden de meest lage passies tot deugden verheven – de goeroes van sommige hedendaagse sekten hebben niets nieuws uitgevonden. Tanchelijn werd herhaaldelijk gevangengezet en uit meerdere steden verbannen. Ten slotte werd hij tijdens een boottocht op de Schelde vermoord. Vooral Antwerpen was helemaal in de ban van deze fanaticus, zelfs na zijn dood. Pas met het optreden van de H. Norbertus werd een einde gemaakt aan deze ketterij die in de streek van Antwerpen sterk verbreid was. Uit erkentelijkheid boden de Antwerpenaars hem de Sint-Michielsabdij aan. Norbertus werd nadien de patroonheilige van de stad. De preekstoel van de abdijkerk van Grimbergen, het werk van beeldhouwer H. F. Verbruggen, stelt de H. Norbertus voor die een monstans opheft en een kruis in de borst drijft van de ketter Tanchelijn, die als de voorafbeelding van Luther geldt. Hij wordt ook uit het zadel gebliksemd voorgesteld zoals de H. Paulus bij diens bekering op weg naar Damascus. Deze twee iconografische thema's komen overal in België voor op de preekstoelen van de norbertijnenkerken. De H. Norbertus heeft soms ook een kelk als attribuut waarboven een spin hangt. Volgens de legende zou hij zonder een spier te vertrekken een giftige spin hebben ingeslikt die in zijn kelk was gevallen terwijl hij in een crypte de mis opdroeg.

religieuzen in een gemeenschap van kanunniken dateert uit de 4de eeuw. In tegenstelling tot de kluizenaars en monniken, die zich uit de wereld terugtrokken en in het religieuze leven alleen hun eigen zaligmaking zochten, verenigden de *clerici-canonici* of kanunniken zich om samen een contemplatief leven te leiden binnen een klooster maar daarnaast ook actief aan zielenzorg te doen in de parochies. De H. Augustinus had in de 5de eeuw strikte leefregels voor deze religieuze gemeenschappen opgesteld, maar de strengheid van deze canon – van het Grieks *kanón* waarvan het woord kanunnik afgeleid is – was in de loop der eeuwen fel verwaterd. Vooral de drie disciplinaire basisregels die gemeenschappelijk zijn voor alle katholieke kloosterorden – de geloften van armoede, kuisheid en gehoorzaamheid – waren in grote mate dode letter geworden.

Het klooster van Prémontré, dat in 1120 in het woud van Laon werd gesticht door de H. Norbertus, de oprichter van de orde van de norbertijnen of premonstratenzers, was voor de pastorale clerus een bron van spirituele hernieuwing, zoals Cluny en Cîteaux dat waren voor de monniken. De hervorming van de kapittels of vergaderingen van kanunniken waartoe paus Gregorius VII herhaaldelijk had opgeroepen en die door de H. Norbertus was gerealiseerd, bestond in de oprichting van een nieuwe orde gebaseerd op het programma van Augustinus maar geregeerd door een strengere discipline. Aan de drie essentiële punten uit de leefregels van de kapittels – het koorofficie, het leven in gemeenschap, zielenzorg – voegde Norbertus typische verstervingen van het monnikenleven toe, zoals vasten, onthouding en stilte, en moedigde hij een zeer speciale devotie aan voor het Heilig Sacrament en de Heilige Maagd. Nog tijdens het leven van de stichter werden tien norbertijnen-abdijen opgericht op het grondgebied van het huidige België.

De middeleeuwse abdij van Dielegem – 13de eeuw

In de loop van haar 700-jarig bestaan werd de abdij van Dielegem – zoals zo vele andere – herhaaldelijk verwoest tot ze uiteindelijk verdween. Driemaal herrees ze uit haar as. In de 12de eeuw waren er interne twisten binnen de orde, met onder meer een annexatiepoging door de abdij van Affligem, maar vooral de oorlog van Grimbergen tussen de hertog van Brabant en de machtige familie Berthout. Het dorp Jette werd geteisterd door moorden, branden en epidemieën en ook de abdij kreeg het hard te verduren gedurende twintig lange oorlogsjaren.

Wapenschild van de abdij: de pelikaan voedt zijn jongen met zijn eigen bloed (glasraam van Crickx, 20ste eeuw).

Het is niet ondenkbaar dat de strooptochten door de soldatenbendes van Berthout in de jaren 1150 ertoe hebben geleid dat de abdij verplaatst werd naar de site van Dielegem, een toen nog onbewoond gebied met grote oppervlaktes onontgonnen gronden. In het begin van de 13de eeuw, rond 1217, nam de abdij haar definitieve naam aan. De plaatsnaam Dielegem verwijst overigens naar het bestaan van een agrarische nederzetting. Deze gronden waren afkomstig van een ruil van lenen met een zekere Nikolaas van Didligem. De abdijsgebouwen werden opgetrokken op een soort van afplating halverwege de helling van de *mons Diligensis*, zelf een vrij verheven uitsprong van de cuesta in het noordwesten van Brussel. Over de kamlijn van deze cuesta liep de oude Romeinse Steenweg, een secundaire heirweg die destijds de Romeinse vici van Asse en Elewijt met elkaar verbond.

Vanwege de klankovereenkomst kozen de paters als devies de aanhef van psalm 17, *Diligam te, Domine* (Ik bemin u, Heer), en als wapen de pelikaan. Deze vogel symboliseert de verlossing van de mensheid door de liefde van Christus, want hij offert zich op door zich met zijn bek de zijde open te rijten – de rechter, de kant waar Christus aan het kruis met een lans doorboord werd – om zijn jongen met zijn bloed te voeden.

De abdij werd onder de bescherming geplaatst van Hendrik I, hertog van Lotharingen, en de abten stonden hoog in aanzien bij de machthebbers. Zo werd Walter, de dertiende abt, vanwege zijn onkreukbaarheid als rechter gekozen in erfenisgeschillen.

Tijdens de 13de eeuw verrijkte de abdij zich met grote landeigendommen gelegen in Heembeek, Dilbeek en andere plaatsen. Door een oorkonde uit januari 1297 stond de hertog van Brabant de abdij van Dielegem ook toe een refugehuis te bezitten in elk van de zeven versterkte steden van het hertogdom: Leuven, Brussel, Antwerpen, 's Hertogenbosch, Tienen, Nijvel en Zoutleeuw. De abdij opende daarop meerdere vluchthuizen, waaronder een in Brussel, in de Sint-Gorikswijk.

Het abdijscomplex

Rond de kloostergang en de kerk, die de kern van de abdij vormden, ontwikkelden zich in min of meer concentrische zones de verschillende onderdelen van het abdijsdomein: de landbouw- en artisanale zones, de boomgaarden en moestuinen, de water- en visvijvers evenals het kerkhof. Dit geheel werd in het zuiden en het westen goed beschermd door een dikke blinde muur waarvan vóór 1940 nog over-

blijfselen zichtbaar waren langs de huidige Bonaventurestraat, de oude weg van de abdij naar Laken. Deze forse omheiningsmuur bood niet alleen veiligheid, maar maakte ook deel uit van de bewust gekozen afzondering van de kloostergemeenschap. Deze veruitwendiging van de afscheiding van de buitenwereld betekende echter niet dat de abdij beperkt was tot het omheinde terrein. Zowel in het noorden als het oosten werd het abdijsdomein omsloten door uitgestrekte visvijvers. Samen met de boerderijen waren de visvijvers essentieel om economisch op zichzelf te kunnen bestaan. Gedurende eeuwen was de landarbeid en het ontginnen van gronden, ook buiten de abdij, de voornaamste activiteit van de lekenbroeders. Deze ongeletterden die geen priester konden of wilden worden, probeerden de monastieke vervolmaking te bereiken door handenarbeid en het dragen van een grijs boetekleed. Een boerderij, de *Bouwerije*, stond tegenover het abdijscomplex, op de plaats van het huidige goed Titeca, langs de Dielegemdreef. De abdijshoeve *Kraaienhof* paalde aan het tolhuis annex herberg *Het Jagerke*, op nauwelijks een paar honderd meter van de hoofdingang van de abdij op de weg naar Wemmel.

De schuren of boerderijen waren in het begin op gelijkaardige wijze georganiseerd als die van de kleine priorijen. De *praepositus* of domeinopzichter had andere kanunniken onder zijn bevel, maar vooral lekenbroeders en zelfs lekenzusters, bijgestaan door houthakkers, molenaars en vrije dienstboden. Het nijverheidsgedeelte omvatte de steengroeven en de watermolen. Die stond op de loop van de Molenbeek – op het goed genaamd *Molenleen* – ongeveer tegenover het huidige kasteel Bonaventure. Het bos rond dit kasteeltje is een zuidelijke uitloper van het Dielegembos waarin nog de sporen herkenbaar zijn van vroegere steengroeven.

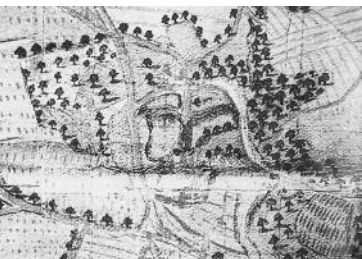
De religieuze geestdrift – 14de eeuw

Uit het weinige dat we weten, kan worden afgeleid dat de abdij in deze periode een rustig bestaan leidde. De eeuw begon met de komst van de relikwieën van de heilige martelaar en paus Blasius. Ze werden aan de abdij geschonken door prinses Margaretha, de dochter van koning Edward van Engeland en echtgenote van hertog Jan II van Brabant, die hierdoor een getuigenis gaf van zijn koninklijke goedheid. De abdijskerk was toegewijd aan de 'zeer grote en goedertieren God', aan de Maagd Maria, aan Sint-Blasius, de beschermer van de abdij, aan

DE STEENGROEVEN VAN JETTE

Het Dielegembos, het Poelbos en het Laarbeekbos vormden vroeger drie zeer belangrijke steengroeven die door de abdij werden uitgebaat. Op de flanken van de heuvel van Dielegem dagzoomde op verschillende plaatsen een gemakkelijk uit te houwen gesteente: Lediaanse zandsteen, een wit gesteente dat gebruikt werd voor tal van gebouwen: de abdij van Dielegem, stukken van de stadsomwallingen van Brussel, het keizerlijk paleis van Koudenberg, de Jezuïetenkerk van Brussel, enz. In de hele streek was er een zeer intense exploitatie van steengroeven, met een aanzienlijke productie vanaf de 10de eeuw. De steen van Dielegem was zeer gegeerd om zijn kwaliteit en werd verkozen boven die van naburige steengroeven, zowel voor de bouwnijverheid als voor het maken van beelden. Waarschijnlijk werd ze om die reden ook elders gebruikt, onder meer in Mechelen voor de bouw van de kerk van Onze-Lieve-Vrouw-over-de-Dijle.

Na eeuwen exploitatie voor het bouwen en renoveren van de abdijsgebouwen raakten de gesteentelagen stilaan uitgeput. In 1777 liet abt Van den Daele een laatste nieuwe groeve in exploitatie nemen voor de bouw van een aantal private herenhuizen in de Hertogstraat, maar door de te hoge kosten voor het delven en het transport eindigde deze onderneming met verlies. De terreinen van de oude steengroeven kregen een nieuwe bestemming door er beuken aan te planten, waardoor een bos ontstond.

Detail van het rentenboek van de abdij, 14de eeuw.

Zegel van de abdij van Dielegem (16de en 17de eeuw).

Medaille van de H. Blasius.

Sint-Augustinus, de regelgever, en natuurlijk aan Sint-Norbertus, de stichter. Beelden van Maria en Sint-Blasius zouden later op de gevel van de abdijkerk worden geplaatst zoals de gewoonte was. Het abdijszegel bevatte een afbeelding van Maria, de moeder Gods en patroonheilige van het klooster. De aanwezigheid van de relieken van Sint-Blasius maakte van Dielegem een bedevaartsoord dat druk bezocht werd door de plattelandsbevolking. De heilige werd aangeropen voor de bescherming van mens en dier tegen besmettelijke ziekten. Sint-Blasius was een van de populairste heiligen van de Middeleeuwen. Hij was geneesheer alvorens bisschop te worden van de stad Sebaste in Cappadocië. Zijn martelaarschap onder Agricola (1ste eeuw) ging vergezeld van 'wonderbaarlijke gevallen van genezing'. Daarom werd hij door onze voorouders vurig vereerd om genezing te verkrijgen voor hun kwalen. Ook vele hospitalen werden onder de bescherming van de bisschop-martelaar geplaatst. Een groot doek afkomstig uit de abdij, van de hand van Gaspar de Crayer (17de eeuw), beeldt de heilige martelaar af terwijl twee beulen met ijzeren kammen het vlees van zijn lichaam trekken en een vrome vrouw aan zijn voeten zorgvuldig zijn bloed opvangt.

Verwaarlozing en heropbouw – 15de en 16de eeuw

De abdij lijkt haar activiteiten tot het einde van de 15de eeuw ongestoord te hebben voortgezet. Maar dan kreeg Jette het plots hard te verduren. Het dorp werd geteisterd door hongersnood en plunderingen. De inwoners sloegen op de vlucht en ook de kanunniken moesten hun abdij verlaten. Abt Roland Piquot moest machteloos toezien hoe een brand in februari 1489 alle gebouwen in de as legde. Pachthoeves en molens werden tot op de grond verwoest. Al deze vernielingen waren het werk van de ongeregelde troepen van Adolf van Ravenstein tijdens de oorlog waarin Vlaanderen en Brussel in opstand kwamen tegen aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk, landvoogd van de Nederlanden. Nadat de rust was teruggekeerd, begon abt Piquot met de heropbouw van de abdij. Aan het begin van de 16de eeuw zette abt Jan de Tuegele de restauratie voort van het dormitorium van de kanunniken en de kloostergang naast de kerk, twee van de verwoeste gebouwen die nog niet waren heropgebouwd. Zijn voorganger, abt Cornelis van der Goes, had geijverd om de prerogatieven van het prelaatschap te verkrijgen. Deze belangrijke kerkelijke titel ging vergezeld van een aantal spirituele

voorrechten, waaronder het wijden van kerken en altaren, maar ook van de *pontificalia*, het recht om uiterlijke eretekens te dragen zoals de staf en de bisschopsmijter.

Tijdens de lange ambtsperiode (1540-1573) van abt Arnold Mahieu, die waarschijnlijk door de vorst was benoemd en niet meer in een vrije verkiezing door medebroeders, verkeerde de abdij in een bedroevende staat. Na enkele jaren beterschap onder de regering van Filips II barstte een nieuw conflict los: de godsdienstoorlogen tussen het gevestigde katholieke centrale gezag en de aanhangers van het protestantisme. In Brussel kwam in 1578 een calvinistisch bestuur aan de macht, waardoor de positie van de 'geuzen' – zoals de opstandelingen zichzelf noemden – nog werd versterkt en katholieke instellingen het hard te verduren kregen. De abdij werd opnieuw geplunderd en de kanunniken verjaagd. Velen van hen vonden onderdak bij verwanten of vrienden of in andere kloosters die gespaard waren gebleven. Ze probeerden zo goed en zo kwaad als het ging hun parochiale plichten te vervullen, temidden van het geweld van geregelde en ongeregelde troepen, om van de straatroversbenden nog te zwijgen.

Maar uiteindelijk, zoals bezongen is door dichter en geschiedschrijver Jean-Baptiste Grammaye, herrees de abdij weer uit haar as. De gravure bij dit gedicht toont een groep gebouwen waaronder een romaans-gotisch kerkje omringd door enkele bescheiden constructies. Op de kaart van Jakob van Deventer uit 1555, vervaardigd in opdracht van Karel V en ongetwijfeld de oudste van het Brussels

Ligging van de abdij en het dorp Jette op de kaart van Deventer, 1555.

De abdij van Dielegem in het begin van de 17de eeuw in het werk van J. B. Grammaye.

Gewest, is eveneens een groepje gebouwen te zien dat bijna identiek is aan de beschrijving hierboven.

De politieke rol van de abdij

In de 16de eeuw namen de abten van Dielegem definitief hun plaats in onder de voornaamste kerkelijke gezagsdragers van Brabant. De verkiezing van een abt door zijn collega's tot afgevaardigde in de Provinciale Staten van Brabant, als vertegenwoordiger van de Kerk als eerste stand, kon een langdurige afwezigheid meebrengen, van minstens zes tot wel dertig opeenvolgende jaren. Dat was het geval voor een abt van Grimbergen die gedurende drie decennia niet in zijn abdij vertoefde.

Twee abten fungeerden als permanente vertegenwoordigers van de Provinciale Staten bij de centrale regering. Hun verkiezing uit abten van verschillende ordes – cisterciënzers, benedictijnen, norbertijnen – leidde tot heftige discussies en tal van intriges. De functie van permanent vertegenwoordiger was een van de best betaalde, vooral in tijden van oorlog. Tijdens de lange periodes waarin de abt van Dielegem voor zijn politieke bezigheden afwezig was – hij sloep dan in het Brusselse refugehuis – nam de prior zijn taak over. Abt Crockaert, werd in 1743 voor twee termijnen verkozen '... waarna hij met vreugde in zijn klooster terugkeerde en er vol overgave deelnam aan de kerkdiensten en gemeenschappelijke oefeningen.' Door het feit dat ze op hoog niveau betrokken waren bij de staatszaken, waren de abten vaak verplicht om deel te nemen aan officiële openbare plechtigheden. Soms probeerden ze zich te onttrekken aan de lange en vermoeiende begrafenisdiensten, die voor alle Europese vorsten werden gehouden. Zo werden de abt en de kanunniken uitgenodigd op de huwelijksplechtigheid van aarts-hertog Albrecht en prinses Isabella. In 1621 woonde abt Heckius de begrafenis bij van aarts-hertog Albrecht en in 1711 nam abt Huys te paard deel aan de inhuldigingsstoet voor keizer Karel VI. Vorsten en landvoogden van de Nederlanden vertrouwden abten graag de hoogste opdrachten toe. Arnold Mahieu, afgevaardigde bij de Staten van Brabant en 28ste abt van Dielegem, was kapelaan van landvoogdes Maria van Hongarije. In de 16de en 17de eeuw bekleedden Jan-Baptist de

Portret van Reginald Pole.

DE ABDIJ, EEN TOEVLUCHTSOORD

De abdij van Dielegem en het Brusselse refugehuis ontvingen herhaaldelijk hoge gasten die in moeilij-

kheden verkeerden. Reginald Pole, primaat van Engeland, die in een open conflict verwickeld was met koning Hendrik VIII maar de bescherming genoot van Karel V, bracht een comfortabele ballingschap door in Europa. Hij verbleef in Dielegem in 1554.

In 1731 vroeg abt Vincenzo Montaldo, een persoon van eenvoudige komaf die beheerder was van de pauselijke nuntiatuur, wegens financiële moeilijkheden onderdak in het refugehuis van Dielegem. Omdat hij het bij nuntius Spinelli verkorven had, werd hij door Rome op droog zaad gezet en ten slotte van elke officiële functie ontheven bij de aankomst van de nieuwe nuntius. Montaldo was slachtoffer van zijn vrijmoedigheid in een diplomatiek geschil tussen de Romeinse curie en de kloosters in verband met de oprichting van een kerkelijke rechtbank bij de nuntiatuur. Uiteindelijk verliet hij Brussel in 1732.

In 1745, bij de invasie van Brussel door de troepen van de maarschalk van Saksen, werd de Franse kapitein door de abt voor het middagmaal uitgenodigd. Deze laatste hoopte aldus de druk van de troepen op de abdijgronden te verlichten, die geregeld door de vijandelijkheden werden geteisterd. De maarschalk, die met zijn generale staf in Laken gelegerd was, vormde de abdijkerk om tot veldhospitaal.

Haeseleer, een van de invloedrijkste politici van zijn tijd, en zijn opvolgers Franciscus Kerremans en Henricus Huys de functie van assessor bij de Grote Raad.

De betrekkingen met de andere abdijen

De abdijen onderhielden zeer nauwe betrekkingen met elkaar. Zoals reeds gezegd waren bij de stichting van de abdij van Dielegem monniken uit Grimbergen en Drongen hulp komen bieden. Het gebeurde vaak dat de abdijen personen uitwisselden die in staat waren de leiding van een abdij op zich te nemen of een vacante functie in te vullen. Bij de interne verkiezing van een abt woonden de abten van de naburige abdijen de verkiezing bij. Ze namen ook deel aan de begrafenisplechtigheden en jubilea, vergezeld door een groot deel van hun gemeenschap. De verjaardagen van de broederschap tussen abdijen van verschillende ordes of van dezelfde orde hadden in de eerste plaats een spirituele betekenis. Bij het overlijden van een monnik hielden zijn medebroeders een plechtige uitvaartdienst met de bijbehorende gezangen. Elke kanunnik moest een mis opdragen en elke lekenbroeder moest honderd onzevaders bidden. Tussen kloosters die zo dicht bij elkaar lagen als Dielegem en Grimbergen waren deze jubilea de gelegenheid om materiële geschillen bij te leggen, zoals betwistingen over de inning van tienden, eigendomsgrenzen, enz.

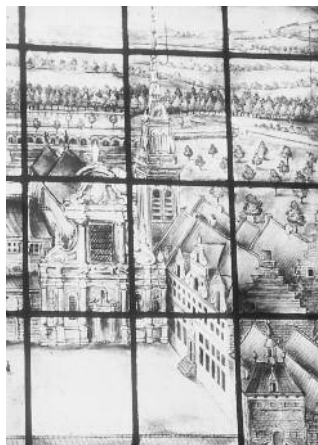
De ceremonies verliepen volgens een haast onveranderlijk ritueel, zoals bij de 450ste verjaardag (1273-1723) van de broederschap tussen de twee abdijen, onder abt Crockaert: ontvangst van de uitgenodigde abt en zijn gemeenschap, processie met grote pracht en praal,

Abt Martinus Heckius I omringd door de prelaten van de premonstratenzer orde. Detail van de praal.

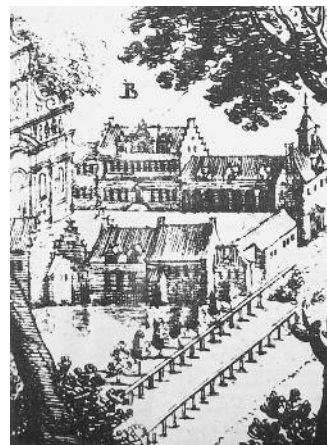
zegening, plechtige mis en Te Deum. De dag werd besloten met gezongen vespers en daarna de completen. Deze feestelijkheden konden meerdere dagen duren. Ze werden onderbroken door academische zittingen waarop de pauselijke nuntius, de landvoogd en alle abten uit de omtrek waren uitgenodigd – Grimbergen, Park, Berne, Ninove, Postel –, in dit geval de kerkprovincie Brabant. Daarna mochten de gasten aanzitten aan een banket dat de goede verstandhouding en eenheid tussen de twee religieuze gemeenschappen bezegelde.

Het algemeen kapittel van de orde was een unieke gelegenheid voor de abten om elkaar te ontmoeten. Het kapittel van 1738 werd in Prémontré gehouden in aanwezigheid van dertien prelaten, onder wie deze van Dielegem. Op deze bijeenkomsten werden de disciplinaire regels in herinnering gebracht zoals de verplichte gelofte van armoede die geregeld werd omzeild door monniken die over enig persoonlijk vermogen beschikten. Er werd gesproken over de bevoegdheden van de abten en over de vrijstelling van onthouding tijdens de vasten, een recht dat Dielegem sinds 1675 genoot. Ook zeer controversiële financiële kwesties kwamen aan bod zoals de betaling aan de provisor van Prémontré (het moederhuis van de orde) van 52 jaar achterstallige belasting door de abdijen van Brabant. Het kapittel eindigde op 10 mei na zeven dagen besprekingen. Na de deelnemers te hebben gezegend, stuurde de generaal van de orde de abten naar huis 'in de vrede van de heer'. Om zijn abdij te bereiken had de abt van Grimbergen vier dagen te paard nodig. We mogen aannemen dat abt Crockaert van Dielegem er even lang over deed.

Detail van het glasraam met de voorstelling van de gevel van de kerk en rechts de abtswoning volgens Sanderus (1659).

Detail van het voorplein met de kerk, de abtswoning en het poortgebouw (17de eeuw).

Een nieuwe bloeiperiode – 17de eeuw

De 17de eeuw begon met een bloeiperiode onder impuls van abt Jan-Baptist de Haeseleer. Een gravure uit de eerste uitgave van Sanderus' *Chorographia Sacra Brabantiae* uit 1659 toont het nieuwe klooster. De toegang tot het abdijcomplex werd gevormd door een barokke ingangspoort. Rond het met een fontein verfraaide voorplein lagen de verschillende gebouwen in een klassieke ordening: rechts de abtswoning, achteraan de kerk met een barokgevel en links daarvan de kloostergang en de gebouwen in regionale Brabantse stijl met trapgevels. In het zuiden, langs de weg van de abdij naar Laken – de huidige Bonaventurestraat –, begrenste een bakstenen muur het 'privé-domein'. Een andere muur liep in het westen evenwijdig met de steenweg vanuit Brussel – voor een deel volgens het tracé van de huidige Tentoonstellingslaan – tot aan de ingang van het abdijcomplex. In het noorden en oosten strekten zich sier- of visvijvers uit tot aan de voet van de *mons Diligensis*.

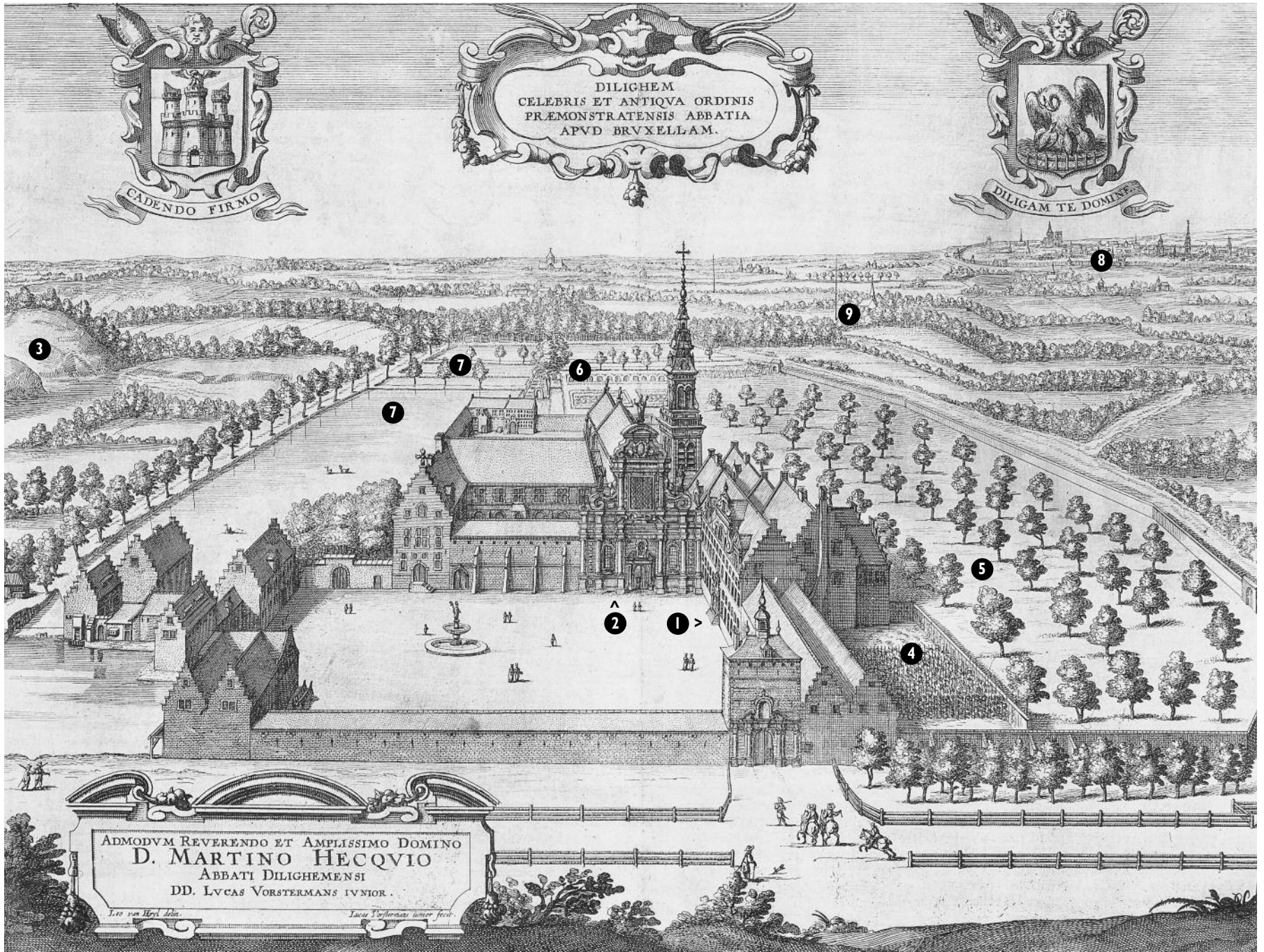
Een centrum van artistieke en culturele uitstraling

Het staat vast dat een aantal grote kunstenaars – Theodoor Van Loon, Gaspar de Crayer, Glymes, VJanssens, Jan Van Orley of Maximiliaan de Haese – hun talent in dienst hebben gesteld van de decoratie van de abdij of het mecenaatswerk van de abten. Hun namen tonen aan dat de abdij van Dielegem een vooraanstaande rol speelde in het culturele landschap van die tijd.

Jammer genoeg werd het artistieke erfgood van de abdij in de loop der eeuw herhaaldelijk geroofd of vernield. Tijdens de Beeldenstorm op het einde van de 16de eeuw werden talrijke grafstenen en grafmonumenten die zich in de abdijskerk bevonden vernield. Heel wat zilverwerk en andere kunstwerken die tijdelijk waren ondergebracht in het Brusselse refugehuis en enkele naburige kloosters gingen in de vlammen op, onder meer als gevolg van het bombardement van Brussel in 1695. De Franse Revolutie ten slotte leidde tot de bijna volledige verwoesting en versnippering van het kunstpatrimonium van de abdij. De abdijskerk, de altaren, de mausolea en grafstenen werden na de Franse invasie van onze gewesten gesloopt en als bouw materiaal verkocht. Gelukkig ontsnapten een aantal kunstwerken uit de abdij aan de confiscaties van de Franse bezetter. Niet alles verdween klaarblijkelijk naar de opslagplaatsen van het Departement van de Dijle in Brussel van

Grafsteen van abt Jan de Putte († 1540).

De abdij van Dielegem door Lucas Vorsteman junior, naar Sanderus, 1659.

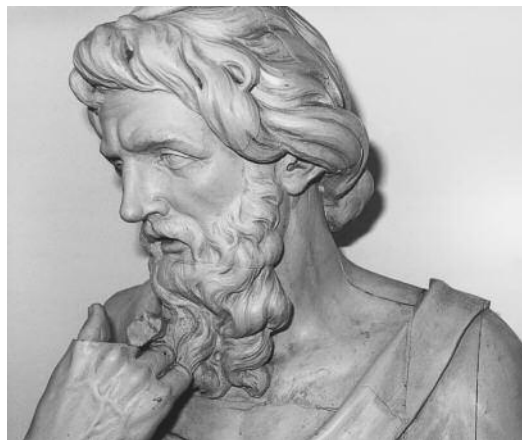
- 1- Abtswoning
- 2- Kerk
- 3- Steengroeven
- 4- Moestuin
- 5- Boomgaard
- 6- Plantentuin
- 7- Visvijvers
- 8- Brussel
- 9- Jette

Beeld van de Heilige Johannes.

De Maagd en het kindje Jezus. Detail van het beeld van O.-L.-V.-van-Nood bewaard in de Sint-Pieterskerk van Jette.

Detail van het beeld van de Heilige Marcus.

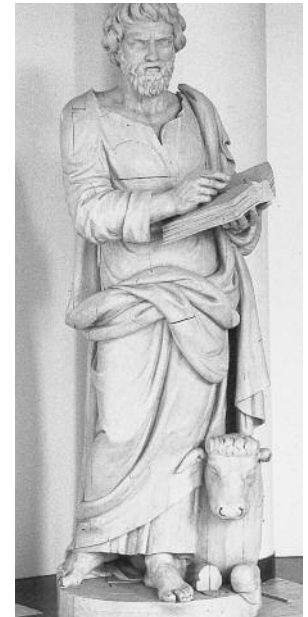

waaruit de mooiste stukken naar Parijs werden verzonden. De werken die ontsnapten, zijn tegenwoordig verspreid over verschillende kerken, musea, bibliotheken en privé-verzamelingen. Tot dit geredde erfgoed behoort het opmerkelijke retabel van de Meester van Dielegem, dat vroeger het refectorium van de kanunniken sierde. Het beeldt de legende van de heilige Magdalena uit die als een voorbeeld van boetedoening werd vereerd. Het middenluik van het retabel stelt de maaltijd voor bij Simon waar Magdalena onder tafel de voeten van Jezus droogt met haar hoofdharen. Op de zijluiken zien we links de verrijzenis van Lazarus en rechts de vervoering van de heilige boetedoenster. Deze triptiek, toegeschreven aan de schilder Jan van Doornycke, wordt vandaag bewaard in het Museum voor Oude Kunst te Brussel. Vermelden we ook de eiken kuip van een oude preekstoel (1634), eveneens uit het refectorium, die door de abdij geschonken werd aan de Sint-Martinuskerk in Ganshoren. Ze werd daar bewaard tot aan de afbraak van de kerk, nog niet zo lang geleden, maar is sindsdien helaas spoorloos ... Het Museum voor Oude Kunst van Brussel heeft een ander schilderij in bruikleen gegeven aan de Sint-Vedastuskerk in Vlamertinge (West-Vlaanderen). Het betreft een werk van Gaspar de Crayer, *De marteldood van Blasius van Sebaste* (1646), dat vroeger aan één van de rechterzijaltaren in de abdijkerk van Dielegem moet hebben gehangen. In het gemeentemuseum van Jette wordt een fragment bewaard van het hoofd van de heilige (waarschijnlijk Sint-Blasius) die de gevel van de abdijkerk sierde. De relikwieën van Sint-Blasius, bewaard in een reliekhouder in de vorm van een arm, maken deel uit

van de kerkschat van de Sint-Pieterskerk van Jette. Andere relikwieën van de heilige, afkomstig uit Dielegem, bevinden zich in de kerk van Onze-Lieve-Vrouw-over-de-Dijle in Mechelen. Diverse merkwaardige stukken vonden ook hun weg naar de oude parochiekerk van Jette, gebouwd door architect Dewez. Ze sieren vandaag de huidige Sint-Pieterskerk van Jette: een eiken medaillon dat de verloochening van Petrus uitbeeldt, biechtstoelen in Lodewijk XV-stijl waarvan de lambrieringen versierd zijn met beeldhouwde halfverheven portretten van de Kerkvaders, en de grote houten beelden van de vier evangelisten (ca 1767). Deze beelden kwamen voor in de inventaris van in beslag genomen goederen opgesteld door de Franse troepen en stonden in de kapel van de abt. Vermelden we ook een merkwaardig beeld van de H. Maagd met gepolychromeerd kindje Jezus (ca 1600) dat overeenkomst vertoont met andere beelden besteld door de graven de Villegas de Sint-Pieters-Jette, grote beschermers van de abdij. De kerk van Onze-Lieve-Vrouw-van-Goede-Hoop in Vilvoorde bewaart een mooi geheel van liturgische ornamenten en gewaden met borduurwerk uit de 17de eeuw: een *antependium* of altaarvoorhang, en een geheel bestaande uit beurs, dalmatiek, kazuifel en capes. Als echte kerkvorsten lieten de abten zich vaak op een aristocratische manier portretteren. De abdij van Averbode bezit een portret van abt P. Van Bever geschilderd door J.J. Heinsius in 1768. Van de grote, moeilijk te vervoeren doeken die vermoedelijk in de vroegere abtswoning hingen, is alleen een *Berouw van koning David*, helaas slecht gerestaureerd, nog ter plaatse. Het is geschilderd door P.Verhaegen (ca 1700). Een anonieme *Heilige Familie* in de stijl van Rubens hangt in de huidige trouwzaal die is ondergebracht in een salon van abtswoning.

De bibliotheek

Tot de dagelijkse werkzaamheden van de abdij behoorden ook het kopiëren van gewijde teksten voor de viering van de kerkdiensten en de geestelijke en intellectuele opvoeding van de leden van de kloostergemeenschap. Abt Jan van Middelburg, die het klooster zestien jaar lang leidde tot aan zijn dood in 1411, was een gedreven propagandist van deze kopieeractiviteit die de abdij mettertijd een merkwaardige bibliotheek bezorgde. Zijn opvolgers, zoals Jean V, wijdde zich actief aan het schrijven van godsdienstige werken of aan de studie, zoals abt Piquot die een diploma kerkelijk recht behaalde aan de universiteit

Beeld van de Heilige Sint-Lucas.

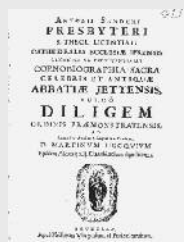
Preekstoel van de Sint-Martinuskerk geschonken door de abdij in 1774.

ANTONIUS SANDERS, BEKEND ALS SANDERUS (1586-1664)

Sanderus was ongetwijfeld de productiefste Vlaamse geschiedschrijver van de 17de eeuw. Hij was afkomstig uit een vooraanstaande familie uit de streek van Aalst. Na zijn studies theologie en priesterwijding, vervulde hij verschillende kerkelijke functies die hij uiteindelijk opgaf om zich volledig aan zijn publicaties te wijden, waaronder de *Chorographia Sacra Brabantiae*. Het eerste deel hiervan, uitgegeven bij Filip Vleurgat in 1659, bevatte eenentwintig beschrijvingen van kerken, kloosters, enz. Dit compilatiewerk, verlicht met opmerkelijke gravures, blijft een belangrijke historische bron voor onze kennis van de abdij van Dielegem. Het geeft een goed beeld van de opeenvolgende herbouwingen van de verschillende onderdelen van het abdijcomplex: kloostergang, kerk, abtswoning, monumentale ingangspoort, enz.

We moeten er echter rekening mee houden dat deze werken dikwijls veel eer lofdichten waren, opgesteld door de bisschoppen, abten en priesters in antwoord op de vragenlijsten die hen door Sanderus waren toegestuurd. Voor Dielegem was het kanunnik Ambrosius de Leeuwe die Sanderus de nodige documenten bezorgde voor het schrijven van zijn *Coenographia sacra celebris et antiquae abbatis jettensis, vulgo Diligem*. Een tweede, herwerkte uitgave door opvolgers van Sanderus verscheen in 1726-1727 bij Christiaan Van Loo in Den Haag.

Titelblad van de uitgave uit 1659 van *Coenobiographia Sacra* van Sanderus.

van Leuven waar tot op vandaag een College der Norbertijnen bestaat. De bibliotheek van Dielegem dankte haar reputatie niet aan een vermaard *scriptorium*, maar aan de kwaliteit van de bijeengebrachte werken. Die waren bestemd voor het onderricht van de kanunniken van wie de meest begaafden hogere studies theologie mochten volgen aan het College der Norbertijnen in Leuven. De kosten die deze studies meebrachten, werden gefinancierd door studiebeurzen voor religieuzen. In 1634 deden Antoon de Vriese en zijn echtgenote, heren van Jette-Ganshoren, hiervoor een schenking. Onderzoekers zijn erin geslaagd om meerdere honderden werken te identificeren en te collationeren die afkomstig zijn uit de bibliotheek van de abdij van Dielegem. De meeste van deze werken worden bewaard in de Koninklijke Bibliotheek van België.

Het park en de plantentuin

Alle geschiedschrijvers van Dielegem zijn het erover eens dat het abdijcomplex met het park, de boomgaard, bossen en vijvers rond de kloostergebouwen een van de charmantste plaatsen van Brabant was, met een perspectief dat even aangenaam was als interessant. Sanderus schreef in zijn *Chorographia Sacra Brabantiae*: 'Men treft er alle genoeglijken aan van het platteland: lieflijke heuveltjes en stille valleitjes, weiden die schitteren van de dauwparels en akkers vol vruchtbaarheid, groepjes bomen en donkere bosmassieven, bronnen en vijvers, uitgestrekte grasvelden en kreupelhout waar het wemelt van wild ...Vanaf de top van de heuvel die men langs een zachte helling beklommen heeft komende van de abdij in het noorden, ontvouwt zich voor het oog een weids landschap waarin her en der dorpen en gehuchten verspreid liggen.'

De opeenvolgende abten die het abtisdomein zijn luister en aanzien gaven, ijverden om het werk van de natuur te vervolledigen met kunstwerken zoals aquaducten en fonteinen. In het midden van het plein voor de abtswoning ving een bekken het water op van een krachtig spuitende straal. Het chronogram *In DiebUs eIVs CatUrIVerUnt fontes aqUarUm*, waarin het jaar 1639 te lezen was, gebeiteld op de stenen rand van de fontein, leerde dat deze schepping te danken was aan abt Jan-Baptist de Haeseleer. Rond de gebouwen, in het park, waren de prachtige perspectieven en harmonisch aangeplante partijen bomen en bloemen, een lust voor het oog. Bovendien konden de tuinen van Dielegem, die door hun ligging van een uitzonderlijk microkli-

Panorama van Jette-Ganshoren vanaf de heuvel van Dielegem. Uittreksel uit Sanderus.

maat genoten, naar het schijnt wedijveren met de meest vermaarde buitenverblijven. Het was dan ook niet te verwonderen dat aanzienlijke personen, zoals kardinaal Reginald Pole, apostolisch gezant van paus Julius III bij Karel V, deze tuinen om gezondheidsredenen graag bezochten. Was dit ook de reden waarom de norbertijnen van Jette nooit ziek waren? Hun geneesheer uit Brussel, de in zijn tijd befaamde dokter Joncquet, beklagde er zich over dat hij nog nooit patiënten had gezien die in zulke goede gezondheid verkeerden! De kanunniken zelf schreven de opmerkelijke gezonde omgeving van de abdij toe aan de bescherming van de heilige Blasius.

De prachtige plantentuin verenigde een groot aantal zeer uiteenlopende soorten die ook verwerende plantkundigen in verrukking brachten. De studie van de flora kwam in onze gewesten vanaf de 16de eeuw tot grote bloei, zoals blijkt uit de talrijke serres die in die tijd in Vlaanderen en Brabant werden opgericht. Ook vele abdijen hielden kostbare plantenverzamelingen. De plantentuin van Dielegem was vermaard om zijn variëteit aan inheemse en uitheemse soorten. Deze omheinde tuin achter de abdijkerk – *hortus infirmariae* of infirmerietuin – bevatte geneeskrachtige kruiden en zeldzame planten voor geneeskundig gebruik maar ook als studiemateriaal. Beheerd door een van de meest vooraanstaande plantkundigen van zijn tijd, kanunnik Bertrand Wynhouts, afkomstig uit Holland, genoot de Dielegemse plantentuin Europese vermaardheid. De 18de-eeuwse toeristische gids

De abdij van Dielegem, naar Sanderus (1726).

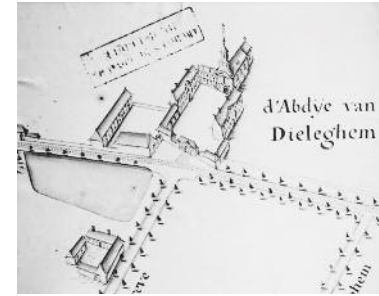
Guide fidèle (1761) spoorde de bezoekers van de hoofdstad aan een uitstap te maken naar Jette om er de prachtige abdijkerk en de befaamde plantentuin te bekijken. Als grote curiositeit kweekte de Jetse kanunnik, lang vóór de Fransman Parmentier (1737-1813), aardappelen in zijn tuin, zij het meer voor de bloemen dan voor de knollen. De geleerde botanist, die in 1633 een kruidenboek en methodische catalogus van zijn plantenverzamelingen schreef, heden bewaard in de universiteit van Gent, ontwikkelde voor de abdij de handel in bloemen en fruitbomen.

Van Sanderus weten we dat kanunnik Wynhauts niet alleen een grote wetenschappelijke kennis had van bloemen en heesters, maar zich ook toelegde op de studie van aardrijkskunde en oosterse talen. In die tijd, waarin het ideaal van de homo universalis sterk leefde, was het voor intellectuelen heel gebruikelijk om meerdere studiedomeinen te combineren. Zijn kabinet met wetenschappelijke rariteiten – zowel van dierlijke als etnografische aard – bevatte schelpen van allerlei afmetingen, poliepen, opgezette wilde dieren, fossielen, een kolossale hoorn van een neushoorn, Japanse wapens en Indische afgodsbeeldjes in brons en albast. Wynhauts stierf op 5 september 1662, op 74-jarige leeftijd, na 44 jaar kloosterleven. Hij leverde een bescheiden maar niet onbelangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van de botanische wetenschap tijdens de regering van Albrecht en Isabella.

Een abdij gericht naar de wereld – 18de eeuw

De renovatie van de abdij door Laurent-Benoît Dewez

Tijdens de tweede helft van de 18de eeuw nam ook Dielegem deel aan de grote renovatiebeweging die de meeste abdijen in onze streken deed opleven. Een lange periode van vrede en economische welvaart maakte het mogelijk om, mits een zuinig beleid, de nodige middelen vrij te maken voor grootscheepse bouwwerkzaamheden onder abt Ferdinand Valvekens (1750-1771). Deze liet de kloostergang, het dormitorium en de grote bibliotheek herbouwen. De voorlaatste abt, Jan-Baptist Van den Daele (1771-1789) zette met meer middelen de begonnen onderneming voort. De abdij werd grotendeels herbouwd naar de toenmalige smaak. Er werd een beroep gedaan op Laurent-Benoît Dewez (1731-1812), hofarchitect van Karel van Lotharingen en groot specialist van de neoclassicistische stijl in onze contreien. Zijn ingreep, tussen 1775 en 1791, bestond in de aanleg van een ruim voorplein met een zeer lichte trapeziumvorm om de indruk van weidsheid van deze ceremoniële ruimte nog te versterken. De toegang tot het plein werd gevormd door een mooi poortgebouw met massieve allure, dat dienst deed als conciërgerie. Achteraan op het plein, aan de breedste zijde, verrees de barokke gevel van de abdijkerk tussen twee vleugels. Aan de rechter- en linkerzijde stonden respectievelijk de abtswoning, gebouwd tussen 1783 et 1791, en het gastenverblijf. In het verlengde van deze twee zijden sloten dienstgebouwen met booggalerijen het voorplein af door de verbinding te maken met het poortgebouw.

De abdij omstreeks 1782, detail van een figuratieve kaart.

Het poortgebouw aan de steenweg, omstreeks 1890.

Bas-reliëf in de grote zaal met een pastoraal tafereel.

STUCWERK EN STUKADOORS

Dit materiaal dat teruggaat tot de vroege Oudheid (Egypte, Mesopotamië) werd in Europa ingevoerd door de Grieken maar vooral door de Romeinen. Het werd zeer weinig gebruikt in de Middeleeuwen maar vanaf de Renaissance kwam het zeer in de mode. Tijdens deze periode werd de samenstelling sterk verbeterd. Stuc heeft de vastheid en kneedbaarheid van klei en bestaat uit een homogeen mengsel van gips, zand en marmerpoeder. Voor repetitieve architecturale versieringen wordt het met behulp van een vorm aangebracht, maar voor kleine elementen en details in reliëf, zoals bloemenslingers, wordt het met de hand gemodelleerd. De stukadoor plafonneert eerst de te decoreren oppervlakken op een latwerk van houten plankjes die elkaar licht overlappen om zo de pleisterkalk beter te doen hechten. Daarna tekent hij met houtskool de omtreklijnen en grote assen van het decor. Hij modelleert de ornamenten door meerdere, steeds dunner wordende laagjes stuc op elkaar te stapelen. De eerste lagen zijn grof van structuur en vermengd met paardenhaar en touw. De laatste lagen daarentegen zijn uiterst zuiver en glad.

Voor architecturale ornamenten drukt de stukadoor holle vormen, een soort mal van zink bijeengehouden door een houten kader, in dikke lagen vers aangebrachte stuc.

Voor ornamenten in haut-reliëf modelleert de stukadoor de ornamenten rond metalen bewapeningen die in het oppervlak zijn ingewerkt. Sommige kleinere elementen ten slotte worden gemodelleerd tijdens de winter of een periode van inactiviteit alvorens te worden vastgemaakt met spijkers uit gesmeed ijzer en vastgekleefd met pleisterkalk.

De stafftechniek, van Duitse oorsprong en bij ons in zwang gekomen omstreeks 1825, verschilt van stucwerk doordat de

decors worden uitgevoerd met in pleisterkalk gevormde elementen versterkt met plantaardige vezels. De staff zou geleidelijk het stuc verdringen, die veel zwaarder was, en is tegenwoordig de meest gebruikte techniek bij restauraties.

Stucwerk, afkomstig uit Italië, was sinds de 17de eeuw zeer verspreid in onze gewesten en werd veelvuldig gebruikt voor de decoratie van kastelen, herenhuizen, kerken en kloosters in de Maasvallei en Vlaanderen. In de 18de eeuw waren er in ons land zeer vermaarde Italiaanse stukadoors actief, zoals de familie Moretti, een geslacht van ornamentmakers en stukadoors afkomstig uit Tessino in Noord-Italië. Maar ook bij ons waren er bekwaame ambachtslui zoals François-Joseph Duckers, die het stucwerk van de abdij van Dielegem vervaardigde. Soms treft men op verschillende plaatsen frappante overeenkomsten aan in de vormgeving en uitwerking van stucornamenten zoals *putti*, een geliefd thema van Italiaanse beeldhouwers. Deze overduidelijke gelijkenissen wijzen erop dat ambulante stukadoors van werf naar werf trokken en dat ze soms met meerdere samenwerkten voor dezelfde opdracht.

De stukadoors lieten zich graag inspireren door elementen van de Lodewijk XVI-stijl: thema's uit de wetenschappen en kunsten, de vrijetijdsbesteding, de seizoenen, enz. Parallel met de herontdekking van de klassieke Oudheid predikten de filosofen, onder invloed van J.-J. Rousseau, een terugkeer naar de natuur. Dat pleidooi beïnvloedde ook de kunst waarin de afbeelding van natuurfereen populair werd. Een voorbeeld hiervan zijn de pastorale scènes met mollige *putti* op decoratieve panelen tussen lambriseringen met rechte hoeken en strakke lijstwerkprofielen.

De sociaal-economische invloed van de abdij en haar banden met de omgeving

Door haar uitgestrekte bezittingen was de abdij van Dielegem logischerwijze een zeer belangrijke werkgever voor de lokale bevolking. Tal van ambachtslui verdienden hun brood met de bouw en het onderhoud van de eigenlijke abdijsgebouwen, dorpskerken en -kappeltjes, pastorieën, refuges en huizen in de stad, zoals die welke de abdij liet bouwen in de Hertogstraat aan de rand van het koninklijk park van Brussel, onder druk van de regering.

Deze werken vereisten grote hoeveelheden bouwmaterialen waarover de abdij op haar gronden in overvloed beschikte. Geregeld verkocht ze bomen uit haar bossen en natuursteen uit haar steengroeven. De exploitatie van de abdijsboven, de water- en windmolens vergde eveneens veel personeel. In het midden van de 18de eeuw maken de rekeningboeken melding van 20 huisbedienden en 16 arbeiders die voltijds voor het klooster werkten. Daarbij moeten nog de dienstbodes en het keukenpersoneel van het refugehuis en de pastorieën worden geteld. Tot de realisaties van openbaar nut die de abdij verrichtte, behoorde ongetwijfeld de drooglegging van talrijke moerassen. Sommige werden omgevormd tot vis- of pleziervijvers. De acht visvijvers van de abdij brachten overvloedig vis voort die openbaar werd verkocht. Andere moerassen werden veranderd in elzenbossen. Deze aanplantingen, die goed gedijden in vochtige zones, bewezen hun nut in de vele woelige periodes die de abdij kende. De as van deze bomen werd namelijk gebruikt in de samenstelling van buskruit.

Het dorp Jette en de abdij op de kaart van Ferraris (1750-1775).

ARCHITECT LAURENT-BENOIT DEWEZ (1731 - 1812)

Dewez werd geboren in Petit-Rechain, nabij Verviers, op 14 april 1731. Hij was de grote verbreider van het neoclassicisme in onze streken. Deze briljante architect deed zijn kennis op tijdens de talrijke reizen die hij maakte naar Italië en Engeland waar hij leerling was van Robert Adam, de belangrijkste vertegenwoordiger van het Engelse neoclassicisme. Deze bouwstijl gaat rechtstreeks terug op Romeinse modellen ontleend aan de Oudheid en de Renaissance. Dewez koos voor een strenge, soms tot de uiterste soberheid doorgedreven variant, met een palladiaanse toets in de uitwerking van de interieurs op Franse wijze.

Als hofarchitect van gouverneur-generaal Karel van Lotharingen had hij een doorslaggevende stem in de realisatie van allerlei monumentale gebouwen in de Oostenrijkse Nederlanden. Hij ontwierp talrijke kastelen waaronder Seneffe en Mariemont, maar ook paleizen en openbare gebouwen. Hij bouwde zeer veel kerken en abdijen, onder meer in Vlierbeek, Gembloux en Vorst, en nog andere zoals in Orval die verwoest werden tijdens de Franse Revolutie. De kloosterorden lieten zich niet onbetuigd in de architecturale vernieuwing. Dewez verwierf hierbij een trouwe klantenkring en profiteerde van de economische conjunctuur die de bouwsector deed heropbloeien. Zo ontwierp hij de meeste van de grote kloosterrenovaties in Lodewijk XVI-stijl tussen 1760 en het einde van het Ancien Régime. Deze 'religieuze' realisaties moesten in zeer vele gevallen niet onderdoen voor de gebouwen van de adel, zowel door hun interieurdecoratie als door hun architecturale grandeur.

Aan het eind van zijn carrière viel hij in ongenade door de intriges van afgunstige collega's, die tandenknaarsend hadden moeten toezien hoe hij bijna twee decennia lang het architecturale landschap van onze gewesten domineerde en ook grondig wijzigde. Hij stierf in armoede op 1 november 1812 in Groot-Bijgaarden.

Schilderij van Pétré met het tolhuis en de herberg *Het Jagerke* er tegenover.

Het initiatief voor de aanleg van wegen in Brabant werd vooral genomen door de steden, abdijen en lokale heren. Omstreeks 1700 sloten de gemeente Sint-Agatha-Berchem, de markies van Wemmel, Philippe François Taye, en de abt van Dielegem, Hendrik Suys, een akkoord waardoor de abdij de toestemming kreeg om een stuk van de weg van Brussel naar Gent te plaveien tussen Jette, Dielegem, Wemmel en Merchtem in de richting van Dendermonde en hierop tol te heffen. Deze steenweg volgde een recht tracé dat ook vandaag nog goed herkenbaar is. Het betreft de huidige Jetsesteenweg en het verlengde ervan tot Dielegem. Voorbij het tolpaviljoen waar de abdij een door-gangsrecht inde, liep de steenweg door naar Wemmel. Een mooie dreef besteede de heuvel van Dielegem tot aan de oude Romeinsesteenweg.

Het café-melksalon van Dielegem Bij Champetter.

Het oude tolhuis kort voor de afbraak in 1957.

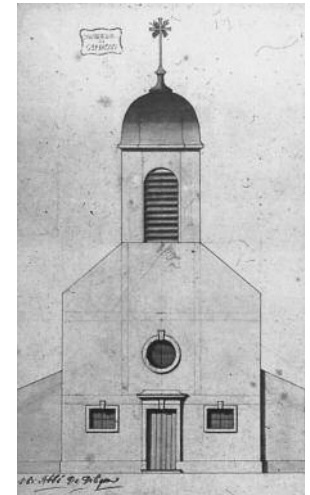
Deze pittoreske site en de tolpaviljoenen palend aan de abdijhoeve het Kraaienhof overleefden de Franse Revolutie. Ze waren een geliefkoosd onderwerp voor de kunstschilders – o.a. Alleman, Fermeuse, Pétré – die vaak het tolhuis annex herberg *Het Jagerke*, ontmoetingsplaats van jagers, bezochten en andere landelijke herbergen in de omgeving.

Wat het oorlogsgeweld niet voor elkaar had gekregen, daar zorgde ten slotte de moderne vooruitgang voor. In 1957 werden herberg en hoeve gesloopt voor de aanleg van een stadsautoweg, de huidige Tentoonstellingslaan, met het oog op de Wereldtentoonstelling van 1958. Vandaag blijft aan de rand van deze laan alleen nog een klein gebouw over dat opvalt door zijn mooie toegangsdeur met daarboven een oculus.

De seculiere rol van de abdij

De reguliere kanunniken, wier taak bestond in openbaar gebed, het prediken van het woord Gods en het toedienen van de sacramenten, deden de gelofte zich niet aan een klooster te binden, maar aan een kerk. De abdij van Dielegem had als opdracht acht parochies te bedienen: Jette-Ganshoren, Neder- en Over-Heembeek, Denderleeuw, Wolvertem, Impde, Meuzegem en Rossem. De bedienaars woonden in een pastorie en werden doorgaans bijgestaan door een of twee onderpastoors. Deze pastorieën, landelijke woningen die een kleine priorij vormden, waren opmerkelijk door hun bouwstijl en oefenden een niet te verwaarlozen invloed uit op de woningen van de lokale notabelen. Ook vandaag nog vormen ze een opvallend element in heel wat landelijke gemeenten van Brabant. De voormalige pastorie van Jette werd gebouwd door architect Dewez op vraag van de abt van Dielegem, net als de toenmalige kleine parochiale Sint-Pieterskerk die uit 1776 dateert.

Het landelijke kerkje herbergde het beeld van Onze-Lieve-Vrouw-van-Nood dat talrijke pelgrims lokte naar de processie die tweemaal per jaar uitging tussen de kerk en de abdij en weer terug. Beide gebouwen zijn verdwenen tijdens de verstedelijking van Jette in de tweede helft van de 19de eeuw. De kerk en het aanpalende kerkhof maakten plaats voor een nieuw gemeenteplein, het huidige Kardinaal Mercierplein. Op de plaats van de pastorie staat thans het gemeentehuis van Jette.

De dorpskerk van Jette gebouwd door architect L.-B. Dewez. Tekening van Van Hoof, omstreeks 1800.

De vroegere pastorie van Jette, 18de eeuw.

HET BRUSSELSE REFUGEHUIS

De abdijen hadden traditioneel een refugehuis in de stad, soms zelfs meer dan een. Dit huis kon dienen als verblijf voor de abten die een politiek-mondain leven leidden, vooral in de 18de eeuw, door hun lidmaatschap van de Staten van Brabant dan wel als biechtvader of raadgever van vorstelijke personen. Meerdere kanunniken eindigden hun dagen in de refuge. Tijdens de pestepidemie die het gewest teisterde in 1667-1669, betaalden de kanunniken die hier verbleven een zware tol door hun toewijding om de zieken bij te staan.

Behalve dat deze gebouwen ook dienden voor de verkiezing van abten, bewaarde men er de kostbare documenten en het

geld van de kloostergemeenschap die hier in woelige periodes haar toevlucht zocht. De plundering en verwoesting van het refugehuis in 1718-1719 beroofden de abdij definitief van haar archieven die reeds op het nippertje waren gered uit de brand van Brussel in 1695. Tijdens het volksoproer van dat jaar had een toespraak van de abt van Dielegem, die lid was van de Staten van Brabant, namelijk kwaad bloed gezet bij de reeds opgezweepte bevolking. Het gevolg was dat een deel van het archief in de vlammen opging terwijl de rest in de Zenne werd gegooid die achter de tuin van het refugehuis liep in de Sint-Gorikswijk.

Het einde van het Ancien Régime en de opheffing van de abdij

Op het einde van de 18de eeuw werden alle kloosters en abdijen afgeschaft. Het begon met de opheffing van de orde van de jezuïeten en de inbeslagname van hun goederen door de Oostenrijkse keizerin Maria-Theresia. Daarna vaardigde haar zoon Jozef II, op 17 maart 1783 een edict uit volgens hetwelk in de Zuidelijke Nederlanden de nutteloze kloosters – d.w.z. van de contemplatieve orden – werden afgeschaft. In 1787 volgde een nieuw decreet dat alle religieuze gemeenschappen verplichtte een inventaris van hun goederen op te maken. Uiteindelijk werd de abdij van Dielegem door een edict van 13 oktober 1789 onder sekwestre geplaatst. Enkele jaren na de wijding (1791) van de nieuwe en laatste abt, Andreas De Maeght, kwamen de Oostenrijkse Nederlanden na de slag bij Jemappes (1794) onder Frans revolutionair bestuur. De abdij werd onderworpen aan dwangbetalingen en aan de levering van paardenvoer en levensmiddelen, enz.

Een Franse wet van 1796 beval de opheffing van alle kloosters in België en de verkoop van hun goederen. Gedurende negen dagen stelde commissaris Marlière een inventaris op van de goederen van Dielegem. De abdij omvatte toen een domein van 760 ha bestaande uit o.m. zes boerderijen in Jette, waarvan een met watermolen, vier watermolens buiten Jette en de windmolen van de Sippelberg. Ze was daarmee in oppervlakte de kleinste van alle Brabantse abdijen. Op 10 november 1796 werden de kanunniken uit de abdij gezet. In juni 1797 ging men over tot de verkoop van de gebouwen met de verplichting voor de koper om de religieuze bouwwerken te slopen. In 1797-98 werden de abdijskerk, de kapittelzaal en de cellen van de kanunniken met de grond gelijk gemaakt.

De lotgevallen van een 'zwart goed'

De Belgische bevolking stond doorgaans afkerig van het kopen van 'zwarte goederen', d.w.z. goederen die aan religieuze gemeenschappen hadden behoord. Vele kerkelijke gronden werden dan ook op openbare veilingen opgekocht door Franse speculanten die hiermee zeer winstgevende vastgoedoperaties deden. Aan de abdijsgronden van Dielegem is de naam van Bonaventure verbonden. Deze latere burgemeester van Jette liet op de gronden die hij had opgekocht een buitenverblijf optrekken nabij de watermolen op de Molenbeek, in het huidige park van het Heilig Hart, en daar omheen een groot landgoed aanleggen. De abdijswoning, die nog praktisch nieuw was en zeer luxueus ingericht, ontsnapte aan de afbraak omdat ze als een mooi landhuis werd beschouwd. Het poortgebouw en de aanpalende dienstgebouwen bleven eveneens gespaard. Na verschillende eigenaars te hebben gehad, was de woning tussen 1840 en 1847 eigendom van notaris Morren. In 1898 verkochten diens erfgenamen het domein aan dokter Alphonse Capart.

Achtergevel van het Bonaventure-kasteel.

De noordelijke en noordoostelijke gevels vanaf het park. Tekening van Mastræten, omstreeks 1825.

Portret van dokter Alphonse Capart.

Het betoverde domein en het verval van een cultureel schrijn

Dokter Alphonse Capart, een van de eerste Belgische neus-keel- en oorspecialisten, stond op het toppunt van zijn carrière toen hij eind 1898 de voormalige abtswoning van Dielegem kocht. Voor zijn talrijke kinderen, onder wie de toekomstige egyptoloog Jean Capart, was het domein een paradijs op aarde met de vele bomen en struiken, de vijver, de rozentuin, de serres en de wintertuin waarin de dokter, met zijn onafscheidelijke fez op het hoofd, orchideeën kweekte. Gedurende een tiental jaren, tot aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, woonde het kroostrijke gezin, dat bleef aangroeien, zes maanden van het jaar op het domein van Dielegem, en de andere zes maanden in de Egmontstraat waar dokter Capart zijn praktijk had. De Portugese jezuïeten die het huis van 1913 tot 1915 huurden, vernieuwden hun contract niet en lieten het park bij hun vertrek totaal verwaarloosd achter zodanig dat werd overwogen om hen een proces aan te doen. Boomgaard en serres brachten niets meer op. De ongesnoeide rozenstruiken waren helemaal verwilderd. De paters betaalden uiteindelijk de helft van de gevraagde schadevergoeding en de zaak werd geklasseerd. Vanaf het najaar 1915 stond het huis leeg. Af en toe brachten familieleden er hun vakantie door.

Het bekoorlijke domein. Zicht op de noordgevel vanaf de vijver, omstreeks 1912.

De oude visvijvers omgevormd tot vijvers omstreeks 1910.

Zicht op de oranjerie.

Door de aanslepende oorlog en de hoge prijzen voor aardappelen in het voorjaar van 1917 stelde dokter Capart aan zijn talrijke familieleden voor om een collectieve moestuin te beginnen. Hij leverde de zaden en ieder betaalde zijn deel om een tuinman te bekostigen. Ondertussen zocht hij ijverig voort naar een kandidaat-koper om het grote onproductieve kapitaal dat het domein vertegenwoordigde te gelde te maken en zo de financiële toestand van zijn familie te verlichten. Maar niemand hapte toe en de dokter bleef met het domein zitten, als met 'een blok aan het been'. Door de schaarste aan textiel verdeelde mevrouw Capart met haar dochters en schoondochters het textielbehang uit de vroegere abtswoning. Dit werd geverfd en vervolgens gebruikt om er jurken mee te maken voor de winter.

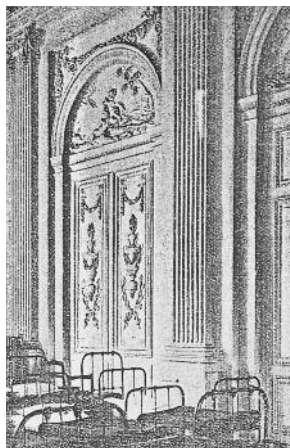
De zuidelijke gevel en de wintertuin.

De 'feestzaal' van de familie Capart omstreeks 1900.

De grote zaal van de abtswoning omgevormd tot slaapzaal.

Toen de oorlog eindelijk afgelopen was, brachten Capart en de zijnen een laatste bezoek aan Dielegem. Het domein, dat nog altijd niet verkocht was, diende intussen als tehuis voor geesteszieke kinderen. De vertrekken in het gebouw, beroofd van meubels en behang, waren onherkenbaar geworden. Voor hun aftocht hadden de Duitsers tweeënveertig bomen in het park geveld, maar de begroeiing was er zodanig opgeschoten dat dit

nauwelijks opviel. Het park kreeg stilaan de allures van het bos van Doornroosje, een dichtgegroeid domein waar de straatjeugd van Jette naar hartelust kwam ravotten en allerlei kattenkwaad uithalen. Het gebruik van de vroegere abtswoning door de Godshuizen van de Stad Brussel deed de aftakeling alleen maar toenemen.

De verstedelijking van de Dielegemwijk

De laatste fase van het verval werd ingezet met de verkoop van het domein in 1929 door de nakomelingen van dokter Capart in samenwerking met de firma Bernheim. Het goed werd volledig verkaveld. De omheiningmuur verdween, het merkwaardige poortgebouw en de dienstgebouwen die het voorplein omsloten werden gesloopt. Twintig jaar eerder had M. de Meulemeester nog de volgende beschrijving van dit geheel opgetekend: 'De wandelaar die zich van Jette naar Wemmel begeeft, ontmoet ter hoogte van de Bonaventurestraat een muur waarvan de ouderdom en de weinig gebruikelijke afmetingen zijn aandacht trekken. Deze muur volgend, komt hij weldra aan een hek dat hem uitzicht geeft op oude en statige woning temidden van een schaduwwijk park. Enkele meters verder houdt hij halt voor een bouwwerk waarvan de constructie onmiskenbaar de stijl van de 18de eeuw ver-raadt. Het is een toegangspoort versierd met vier pilasters die een driehoekig fronton dragen en muurvlakken met valse openingen omkaderen. Twee stenen vazen bekronen het monumentale karakter van dit bouwwerk. Elke Jettenaar die enigszins geletterd is, zal u vertellen dat deze oude poort de ingang is van de voormalige abdij van Dielegem.'

Kolonie voor zieke kinderen van de Godshuizen van Brussel.

Affiche van de verkoop met verplichting tot afbraak van de abdij van Dielegem, 1928.

De Jean Tiebackstraat rond 1940.

De abdijswijk op weg naar de verstedelijking.

De noordelijke gevel vóór de restauratie.

De Capartlaan was in het begin een doodlopende straat.

Van de redding naar de restauratie

De nieuwe Sint-Jozefsschool en de vroegere vijvers.

Langs weerszijden van de abtswoning werden straten getrokken, maar het gebouw bleef nog lange tijd geïsoleerd staan, omringd door enkele schaarse nieuwe huizen en ontdaan van zijn prachtige park. Heel wat straten, waaronder de Capartlaan, bleven tot aan de tweede verstedelijkingsfase van de jaren 1950 doodlopende wegen. In hun verlengde liepen voetpaden door de oude, uitgedroogde vijvers waarvan hier en daar stukken door de buurtbewoners als moestuintjes in gebruik waren genomen.

De opnieuw gespaarde abtswoning werd ter beschikking gesteld van het aartsbisdom Mechelen om dienst te doen als voorlopige kapel van de jonge Sint-Jozefparochie. Een norbertijn van de abdij van Grimbergen, kanunnik Deleux, werd pastoor van deze parochie van 1929 tot 1946. De grote hal op de benedenverdieping en het aanpalende salon werden ingericht als ruimte voor de eredienst. De pastoor werd gehuisvest op de verdieping met de vroegere salons van de abt. Andere ruimtes werden gebruikt als vergaderzalen, scoutslokalen, conciërgewoning, enz. Tijdens de Tweede Wereldoorlog deden de kelders dienst als schuilplaats voor de buurtbewoners tijdens de bombardementen op Brussel.

De hal omgevormd tot voorlopige kapel voor de Sint-Jozefparochie.

Een salon omgevormd tot dienstruimte van de kapel.

De vertrekken van de abt omgevormd tot appartement voor de pastoor.

Een tweede leven voor de abtswoning

Gedurende bijna vijftig jaar werd van diverse zijden geprobeerd de bevoegde overheden te overtuigen van de noodzaak om de abtswoning te redden. Nadat het gezin Capart de woning aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog verlaten had, was deze door opeenvolgend onaangepast gebruik lelijk gehavend. In 1918 erkende de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen dat het domein van de vroegere abdij 'een schilderachtige waarde' had die de opname ervan wettigde in de derde categorie van meest interessante landschappen van het land. Halverwege de jaren 1920 antwoordde de gemeente Jette op een ongeruste brief van de provinciegouverneur dat zij niet over de nodige financiële middelen beschikte voor de ongetwijfeld zeer hoge uitgave om de site aan te kopen. Bemoeiingen van de gemeente bij de *Société immobilière de Jette*, opgericht door de kinderen Capart in samenwerking met de vastgoedmaatschappij Bernheim, leverden geen resultaat op. Integendeel, in 1929 werden het poortgebouw en de dienstgebouwen gesloopt.

Arthur Cosyn, medewerker van het tijdschrift van Touring Club de Belgique, die van de eersten was om zich actief in te zetten voor de redding van het bouwkundig erfgoed, onderstreepte in 1924 de dringende noodzaak om het gebouw te redden. Jammer genoeg beschouwde de eigenaar het gebouw als een nutteloze last waarvan de restauratie geen enkel voordeel zou opleveren. Volgens hem was 'alleen het plafond van de grote zaal op de eerste verdieping enige aandacht waard; maar de bouwvalligheid ervan is deerniswekkend en de decoratieve panelen zijn geenszins waardevol genoeg om als nationaal

De zuidelijke gevel in een vergevorderde staat van aftakeling.

Een nieuw cultureel schrijn.

erfgoed te worden bewaard.' In 1948 werd eindelijk een voorstel tot bescherming ingediend waardoor de abtswoning in 1953 werd opgenomen op de lijst van beschermde monumenten op grond van haar archeologische en historische waarde. Op 27 januari 1950 besliste de gemeente Jette om de woning aan te kopen om redenen van openbaar nut, voor de prijs van 450.000 frank, maar dat belette niet dat het gebouw nog een twintigtal jaar bleef leegstaan. In 1955 moest het wegens instortingsgevaar worden ontruimd, waarna een systematische plundering begon. In 1956 was er een tussenkomst van professor R. Lemaire nodig om de gemeente ervan te weerhouden de grote zaal te ontmantelen en alleen de benedenverdieping te behouden. Drie jaar later stelde de gemeente eindelijk een architect-restaurateur aan, professor Simon Brigode van de universiteit van Leuven. De aanvraag voor de restauratie werd ingediend op 28 september 1967 en de restauratiewerkzaamheden zelf werden beëindigd in 1972. De gerenoveerde abtswoning werd op 7 september van dat jaar plechtig geopend door burgemeester Jean Neybergh. De grote ontvangstzaal op de eerste verdieping werd naar hem genoemd.

Een bezoek aan het gerestaureerde monument

De voorgevel, die naar het vroegere ereplein is gericht, is een dertigtal meter lang en oost-west georiënteerd. Hij wordt doorbroken door twaalf rechthoekige ramen per drie verdeeld over twee bouwlagen, aan weerszijden van een licht uitspringend middengedeelte. Men betreedt het gebouw langs een deur omkaderd door een uitstekend portiek, bestaande uit twee pilasters onder een driehoekig fronton en geflankeerd door twee rondboogvensters.

De eerste verdieping van het middengedeelte bestaat uit een rondboogvenster gevat tussen twee blinde ramen die door de architect zo ontworpen zijn. Kordonlijsten lopen over de volledige lengte van de gevel en omsluiten de steunmuren onder de vensters op de eerste verdieping en onder de imposante kroonlijst die op een klossenband rust. Het sobere parement van deze gevel, dat enige overeenkomst vertoont met dat van het kasteel van Seneffe, bestaat uit blokken Dielegemse zandsteen van klein en middelgroot formaat, die zeer regelmatig gehouwen zijn. Deze steen heeft in de loop der jaren een heldergeel patina gekregen. Het dak van het gebouw is bedekt met leistenen.

Het middengedeelte van de gevel wordt bekroond door een blinde attiek versierd met vier stenen vazen van klassieke inspiratie. Achter deze attiek gaat een uitsprong van het dak schuil die de koepel en de bovenste galerij omvat die van op straat onzichtbaar zijn. Deze uitsprong wordt doorbroken door een dakkapel met getoogde boog. Links en rechts hiervan zijn er nog twee kleinere dakkapellen met driehoekig fronton.

In de achtergevel aan de tuinzijde bevinden zich bovenaan drie kleine vensters aan weerszijden van een mooi uitspringend middengedeelte. De benedenverdieping hiervan bestaat uit een dubbele deur, die uitgaat op de tuin, en twee flankerende vensters. Op een sokkel met klassieke bossages verheffen zich zes Dorische pilasters van kolossale orde. Net als bij de voorgevel is er op de verdieping één centraal rechthoekig venster dat hier toegang geeft tot een balkon met smeedijzeren borstwering over de hele breedte van het middengedeelte. De pilasters torsen een klassiek hoofdgestel dat op zijn beurt een balkon met stenen balusters ondersteunt. Men bereikt dit balkon langs een dakkapel met driehoekig fronton in de bovenste galerij. Van op deze hoge uitkijkpost heeft men een prachtig zicht op Brussel.

Huidig zicht van de noordelijke gevel van de vroegere abtswoning.

De grote zaal, zicht vanop de tussenverdieping.

De benedenverdieping

Van op het voorplein gaf een vandaag verdwenen perron toegang tot de abtswoning. De bezoeker kwam binnen in een grote inkomhal waarvan de vloer met platen zwart en wit marmer was bekleed. Een deur tegenover de ingang gaf rechtstreeks uit op de naar het zuiden gerichte tuin, terwijl zijdeuren naar de salons, de eetzaal, de gang en het trappenhuis leidden. De kitscherige decors en de neogotische lambriseringen die zich in de voorbije anderhalve eeuw hadden opgehoopt, zijn weer vervangen door een 18de-eeuws decor met gereconstrueerd meubilair uit die tijd. Het salon rechts van de hal doet vandaag dienst als trouwzaal. De ruimte wordt geritmeerd door twee zuilen met Corinthisch kapiteel die een plafond met geometrisch decor dragen.

Een detail van het Pompeiaans plafond met een gezicht uitgebeeld als een antieke camee.

De gang en de aanpalende vertrekken zijn minder rijkelijk versierd. Vóór de restauratie gaven twee grote dubbele deuren aan de linkerkant van de hal direct toegang tot het grote salon. Een geschilderd plafond, mooi bewaard en gerestaureerd, is versierd met florale motieven en damesportretten uitgevoerd als camee, waarvan de pasteltinten en Pompeiaanse referenties een geslaagde evocatie vormen van de

exotische smaak op het einde van de 18de eeuw. Vergeten we niet dat de destijdse ontdekking van de ruïnes van Herculaneum (1713) en Pompei (1755) een nieuwe bron van inspiratie vormde voor de architecten uit noordelijk Europa tijdens hun Italiaanse reizen.

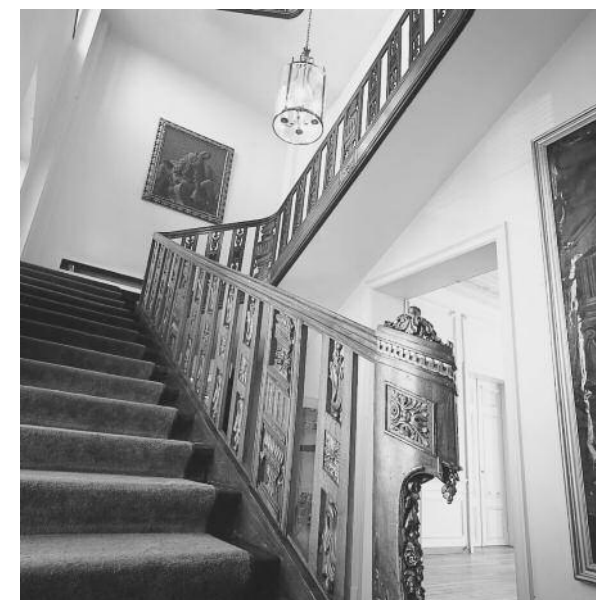
De oorspronkelijke indeling van de binnenruimte, waarschijnlijk overgenomen van een Frans model, is aanzienlijk gewijzigd. De toegangen tot de vestibules en salons is immers volledig herzien in functie van de nieuwe bestemming van de lokalen. De afschaffing van meerdere doorgangen naar de salons aan weerszijden van de grote hal heeft het karakter van de oorspronkelijke ruimte ingrijpend veranderd en geeft een gevoel van ingeslotenheid. De huidige compartimentering strookt totaal niet met de ruimtelijke visie van architect Dewez

Van op de benedenverdieping vertrekt een diensttrap naar de verdiepingen en een andere naar de kelders. Meerdere grote overwelfde kelders liggen loodrecht op een lange gang die langs de voorgevel van het gebouw loopt van west naar oost. Aan dit oostelijke uiteinde verleende een hardstenen trap vroeger vanaf de buitenzijde rechtstreeks toegang voor het bevoorraden van de reserves en de wijnkelder van de abt.

Het trappenhuis

De trap bestaande uit vier rechte trapdelen, onderbroken door drie trapportalen, leidt de bezoeker van de benedenverdieping naar de staatszaal op de eerste verdieping en vandaar tot op de zolderverdieping. Een mooie trappaal in Lodewijk XVI-stijl vormt de aanzet van de balustrade die de trapleuning ondersteunt. Vazen en kruisbloemen, vroeger in brons, versieren de trap die is vervaardigd uit mahoniehout zoals bij de oorspronkelijke trap die volledig vernield was maar op zeer geslaagde wijze gerestaureerd werd. Het is een mooi voorbeeld van houtbewerking eigen aan de Nederlanden; in Frankrijk genoten vooral steen en ijzer de voorkeur.

Het trappenhuis met de monumentale trap.

De staatsiezaal

De toegang tot de ontvangstzaal op de eerste verdieping wordt gevormd door een zeer hoge, dubbele deur. Ook vandaag nog maakt de zaal indruk door haar afmetingen zoals ze dat ongetwijfeld vroeger deed op de bezoekers van de abt: geestelijken, leden van de Staten van Brabant, hoge gasten op doorreis, enz. De zaal beslaat de volledige breedte van het gebouw en wordt verlicht door twee grote ramen, een langs de kant van de voorgevel, het andere langs de tuinzijde. De twee zijmuren zijn verdeeld in drie traveeën door vier gecanneleerde pilasters op sokkel en worden bekroond door een houten Ionisch kapiteel. Elke travee bevat een deur met daarboven een timpaan afgebakend met een cirkelboog en versierd met bas-reliëfs in stucwerk. Decoratieve bloemenslingers zijn geplaatst op de cirkelbogen.

In de timpanen boven de twee centrale deuren in de zijmuren die toegang gaven tot de vertrekken van de abt, beelden de bas-reliëfs tafereeltjes uit met *putti*, de mollige engeltjes van Romeinse inspiratie die zo geliefd waren in de decoratie van de Renaissance en ook in het neoclassicisme een vaak voorkomend thema waren. In de twee centrale panelen van de ontvangstzaal kan men bewonderen:

De grote zaal in staat van verval.

Huidig zicht van de grote zaal met de koepel.

Bas-reliëf in de grote zaal met de voorstelling van de vier seizoenen: de Lente, de Zomer, de Herfst, de Winter.

- rechts: *De Jacht*. In het midden zwaait een *putto* dreigend met een knots; aan zijn voeten is een gehurkte *putto* bezig met pijlen te vervaardigen terwijl een derde gevleugelde *putto* in volle ren wordt afgebeeld, de pijlenkoker op de schouder en de boog in de hand, klaar om een pijl af te schieten.

- links: *De Veeteelt*. Omringd door een vereenvoudigd decor van exotische planten beladen met vruchten is een *putto* een schaap aan het scherpen dat aan zijn voeten ligt, terwijl zijn metgezel met zijn herdersstok een grote hond of wolf probeert af te weren.

Deze agrarisch-pastorale taferelen danken hun charme aan de beweeglijkheid en de geslaagde verkortingen van de figuren. De vier andere bas-reliëfs boven de deuren aan de vier uiteinden van de zaal werden zeer waarschijnlijk ontleend aan bucolische klassieke auteurs zoals Vergilius en stellen de vier seizoenen voor:

- *De Lente*, boven de ingangdeur. Een *putto* begiet een pas geplante fruitboom, zoals blijkt uit de spade op de grond. De stucwerker heeft een technische kunstgreep toegepast – witgeschilde ijzerdraden – om de waterstralen voor te stellen. Een tweede *putto* houdt het jonge boompje vast bij de stam.

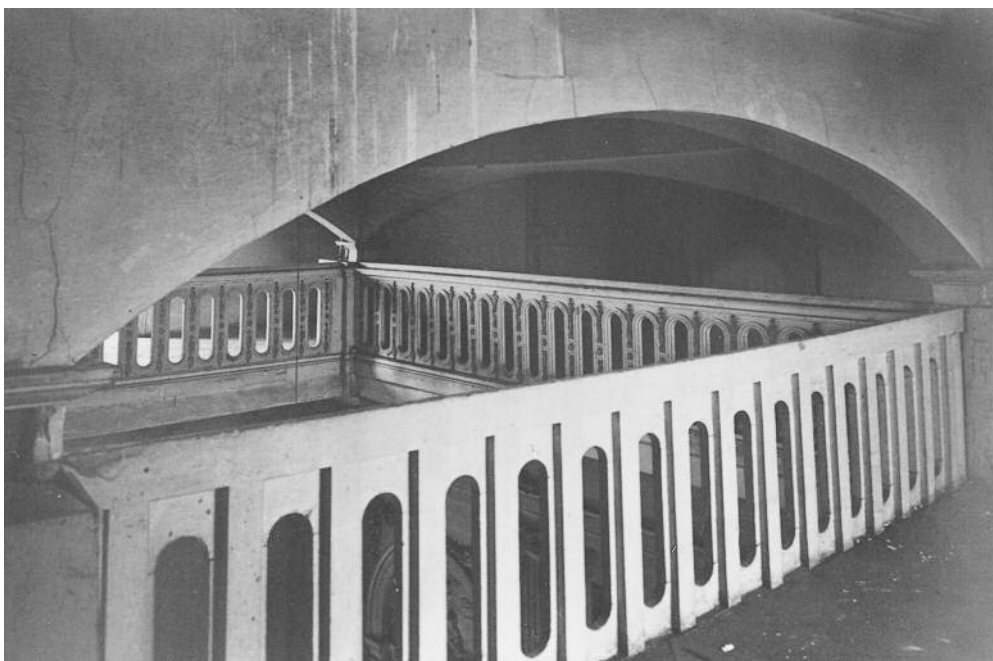
- *De Zomer*, in de linkerhoek. Twee *putti* lessen hun dorst aan een waterput met het water dat een van hen met een emmer heeft bovengedaald. Een derde zit er gemakkelijk bij. In dit taferel zijn de lichamen veel minder goed uitgewerkt. De anatomische verhoudingen en de verkortingen zijn hier niet op hun best.

- *De Herfst*, in de rechterhoek. Twee verschrikte *putti* vluchten voor een herfststorm. Het onweer dat op het punt staat los te barsten wordt verbeeld door stralen, symbool van de wind, die ontsnappen uit dikke dreigende wolken. De takken van de bomen buigen onder het geweld

van de wind, de kleding van de *putti* wappert. Op de grond kruipt een kleine slang in het gras om te ontsnappen aan het noodweer.

- *De Winter*, tegenover de ingangdeur. Rond een vuur op een klein vierkant altaar in antieke trant verwarmen twee *putti* zich, omgeven door rookwolken. Achter hen op de grond staat een vuurpot op een klein voetstuk en ligt een voorraad houtblokken.

Het geheel van de acht pilasters, met de gekoppelde pilasters naast de ramen aan de smalle zijden van de zaal, ondersteunt een breed hoofdgestel dat rond de zaal loopt. De recente ontdekking van restanten van het originele stucwerk – waaronder elementen van laurierkransen in een vroeger gebruikte groene tint – die de fries versieren boven elk van de kapitelen, wettigt het vermoeden dat er vroeger meer gebruik werd gemaakt van een meer gevarieerde en intensere polychromie. De eierlijst en tanden van de kroonlijst die de zaal omgeven, lijken eveneens, op basis van teruggevonden elementen, vroeger feller gekleurd te zijn geweest. Boven het hoofdgestel bevindt zich een sterk uitspringende rechthoekige galerij die de circulatie mogelijk maakt tussen de linker- en rechtervleugel van de zolderverdieping. Deze galerij wordt begrensd door een balustrade met een versiering van verguld loofwerk. Op een hoogte van acht meter boven de begane grond overspant een ovalen koepel de ontvangstzaal. Vóór de restauratie van 1968 steunden vier getoogde bogen, rustend op de vier hoeken van de balustrade, het rechthoekige kader dat de koepel draagt. De opheffing van deze bogen, door sommigen beschouwd als een 'ontsiende voorzorgsmaatregel' getroffen na de bouw om een technisch mankement te verhelpen, is volgens anderen daarentegen een keuze die niet overeenstemt met het oorspronkelijke ontwerp van Dewez. Deze ingreep van de restaurateur heeft evenwel als gelukkig resultaat

De ontlastingsbogen van de grote koepel vóór de restauratie, zicht vanop de mezzanine.

gehad dat de lichtinval door de twee vensters aan weerszijde van de galerij er fel door verbeterd is. Dewez had een bijzondere voorliefde voor het gebruik van koepels en maakte er veelvuldig gebruik van in zijn realisaties te Floreffe, Gembloers, Heylisseem, enz.

De koepel welt zich boven een louter decoratieve balustrade en is in vier compartimenten verdeeld door bogen versierd met schijven die uitlopen in een centrale rozet. De stucwerker heeft op kundige wijze een trompe l'œil-effect gecreëerd met een opmerkelijk illusionistisch resultaat. De vier compartimenten van de koepel zijn namelijk niet gebogen maar bestaan uit vier vlakke schuine vlakken verlevendigd door haut-reliefs die de vier in de Oudheid bekende elementen uitbeelden:

- *De Aarde*. Twee *putti*, de ene zittend, de andere rechtstaand, omringen een wereldbol. Een van beiden wijst met de vinger een punt op de bol aan. Ze worden geflankeerd, links door een leeuw die het dierenrijk symboliseert, rechts door een stapel exotische vruchten die het plantenrijk voorstelt.

- *De Lucht*. Twee gevleugelde *putti* tronen op wolken, een van hen blaast met bolle wangen – een verwijzing naar Eolus, god van de

De koepel met zijn ontlastingsbogen vóór de restauratie.

In de koepel zijn de vier elementen uitgebeeld: Aarde, Lucht, Water en Vuur.

wind – terwijl de andere naar de arend wijst in de linkerhoek, een dier dat geassocieerd wordt met Jupiter, god van de hemel.

- *Het Water*. Dit element wordt uitgebeeld door twee dolfinen bereiden door twee *putti*. De eerste draagt de drietand van Neptunus, de tweede blaast op een zeeschelp terwijl hij zich vasthoudt aan de staart van zijn waterrijder.

- *Het Vuur*. Dit tafereel stelt twee *putti* voor die de handen uitstrekken naar een vuur dat brandt op de schacht van een zuil die versierd is met festoenen en slingers. Links en rechts verrijzen de stammen van dode bomen.

De koepel na de restauratie van 1968, zonder de ontlastingsbogen.

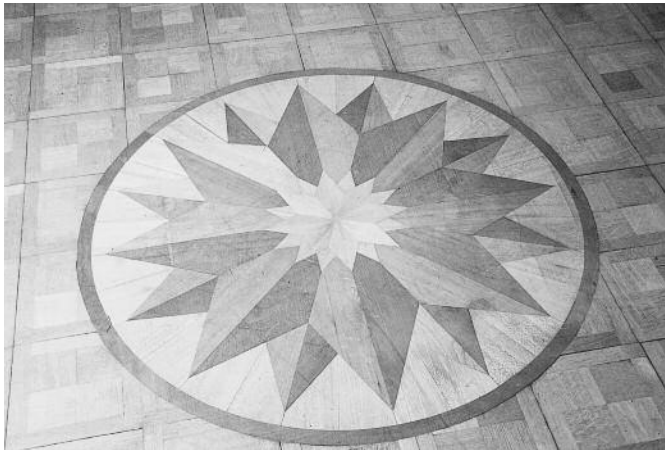
Bij gebrek aan archieven is het moeilijk met zekerheid te zeggen wie dit stucwerk vervaardigd heeft. Op grond van hun uitvoering zijn ze echter vermoedelijk het werk van François-Joseph Duckers, telg uit een familie van Luikse stukadoors. Het is ongetwijfeld in grote mate aan de 'profane' schoonheid van zijn decors te danken dat de abtswoning van afbraak gespaard is gebleven.

De salons van de abt

De twee centrale deuren van de grote zaal gaven toegang tot de vertrekken van de abt. Ze lagen aan weerszijden van een gang die de eerste verdieping helemaal doorkruiste, maar in het midden onderbroken werd door de ontvangstzaal. De abt had hier zijn slaapkamer, kapel en bibliotheek. Alleen de vertrekken langs de oostelijke kant hebben hun oorspronkelijke uitzicht bewaard, behalve dat er nu in de gang enkele houten zuilen staan die afkomstig zijn van de benedenverdieping. De lambriseringen en muurschilderingen van dit echte boudoir zijn verdwenen als gevolg van confiscaties, diefstal en vandalisme, maar de zeer mooie parketvloeren in verschillende kleuren, zoals men ze ook kan zien in het kasteel van Seneffe – een van de belangrijkste burgerlijke gebouwen van Dewez –, zijn gelukkig bewaard. Vanaf de 18de eeuw werd parket veelvuldig gebruikt omdat het in de winter minder koud was dan steen. Diverse kostbare houtsoorten zoals mahonie, palissander of eilandenhout werden tot fraaie geometrische patronen geschikt, aangepast aan de decoratie en de vorm van elk vertrek. De decoratie kreeg hierdoor een exotische toets waarop men in die tijd zo dol was.

Deur van de grote zaal versierd met guirlandes en vuurpotten.

Vertrekken van de abt: parket in eilandenhout.

De huidige bestemming: musea en verzamelingen, tentoonstellingen en concerten

De prachtige salons van de vroegere abtswoning herbergen momenteel de trouwzaal en de verzamelingen van het gemeentelijk erfgoed. Er vinden ook geregeld tentoonstellingen en concerten plaats.

Op de benedenverdieping treffen we de verzameling Moreau-Genot aan met koperen tabaksdozen uit de 17de en 18de eeuw, lederen koffers uit de 16de eeuw, voorwerpen in Dinanderie, folkloristische voorwerpen en religieuze kunst. Er zijn ook mooie voorbeelden van Brussels, Frans en Hollands aardewerk uit de 18de en 19de eeuw te zien met beeldjes (de zogenaamde Jacquets en Jacqueline's), schalen, schotels, bierkruiken, enz.

De vitrinekasten in het majestueuze trappenhuis tonen enkele van de honderden schaalmodellen van boten uit de verzameling Molitor waarmee sinds meer dan twintig jaar de jaarlijkse thematentoonstelling Navexpo wordt gehouden (januari-februari), gewijd aan de geschiedenis van de rivier- en zeescheepvaart.

De grote ontvangstzaal op de eerste verdieping vormt een uitzonderlijk geheel door de kwaliteit van de decoratie. Het werk van stucwerker Thomas-Joseph Duckers en de carrière van architect Laurent-Benoît Dewez worden er belicht in de vitrines en op de verklarende borden met biografische en technische uitleg. Onder de dakconstructie van de tweede verdieping ten slotte krijgt de bezoeker een overzicht van de archeologie, geschiedenis en folklore van het vroegere graafschap Jette.

* * *

De norbertijnenabdij van Dielegem is na de verwoestingen aangericht door de Franse Revolutie en de opheffing van de kloostergemeenschap niet meer heropgericht. Ook haar archief is grotendeels verdwenen. Toch zijn historici erin geslaagd de hoofdlijnen te reconstrueren van haar geschiedenis en de invloed die ze op het Brussels gewest heeft uitgeoefend. De vele boeken waarvan bekend is dat ze uit de vroegere abdijsbibliotheek afkomstig zijn, getuigen van haar intellectuele en religieuze arbeid, net als de enkele geredde kunstwerken die in onze kerken worden bewaard. Sommige van de 52 abten die elkaar aan het hoofd van de abdij zijn opgevolgd, waren grote bouwheren die een beroep deden op befaamde architecten zoals L.-B. Dewez. De vele bouwwerken en de productie van bouwmaterialen waaronder de vermaarde Dielegemse steen, hadden een belangrijke economische weerslag. Gedurende bijna 700 jaar verdienden ambachtsslui en arbeiders hun brood met de bouw, heropbouw of renovatie van het abdijscomplex, de kerken en pastorieën van de kloostergemeenschap, de refuges en huizen in de stad, evenals met het onderhoud van de landbouwgebouwen, de wegen, enz. De boerderijen en molens en de exploitatie van bouwmaterialen – hout en steen – hebben hun stempel gedrukt op het lokale landschap. Behalve de vroegere steengroeven in het Dielegembos, het Poelbos en het Laarbeekbos zijn bijna alle sporen uitgewist door de opeenvolgende fasen van een niet te stuiten verstedelijking. Slechts enkele oude iconografische afbeeldingen en de opmerkelijke abtswoning met haar buitengewone stucdecors herinneren aan de grandeur van de laatste abten, die ongetwijfeld meer in beslag werden genomen door hun diplomatieke en politieke activiteiten en de vele daaraan verbonden verplichtingen, dan met hun taak als zielenherder. Men kan zich voorstellen dat een zekere buitensporige luxe voor een deel heeft bijgedragen tot de ondergang van de premonstratenzer abdij van Jette, ook al hebben vele auteurs in de loop der eeuwen haar trouw aan de regel van de H. Norbertus bevestigd.

BIBLIOGRAFIE

Annales et Bulletins du Comté de Jette.

COSYN, A., *L'abbaye de Dieleghem*, Bulletin du Touring Club de Belgique, 1er août 1924.

DALCQ, A., *Années de fer, années de feu*, Brussel, 1994.

D'ASEMBOURG, A., *Un remarquable édifice d'époque Louis XV à sauvegarder, l'ancien palais de Diligem à Jette*, Brussel, 1958.

DEFLANDRE, M., *Jette: le dernier vestige de l'abbaye de Dieleghem est sauvé*, Bulletin du Touring Club de Belgique, 15 février 1948.

De Glans van Prémontré, *Abdij van Park-Heverlee*, Tentoonstellingscatalogus, 1973.

DEKIN, E., *Promenade d'un jour dans les environs de Bruxelles*, Brussel, 1815.

DE MEULEMEESTER, M., *Notes d'histoire jettoise*, Jette, 1914. *L'ordre de Prémontré en Belgique*, Tongerlo, 1915.

DENIS, J.-P., VAN DEN HAUTE, R., PAULUS, G., *900 jaar christelijke aanwezigheid te Jette: 1095-1995*, Jette, 1998.

DE WAUTIER, G., *Remarques curieuses et peu connues sur la Ville de Bruxelles et ses environs*, Brussel, 1810.

GÉNIN, L., *La prélatrice de Dieleghem*, Jette, 1966.

GRAMMAYE, J.-B., *Antiquitates Illustrissimi Ducatus Brabantiae*, Brussel, 1606.

GUYOT, G., *Le quartier abbatial de Jette-Diligem*, *Maisons d'hier et d'aujourd'hui*, s.l., 1974.

PAULUS, G., *La restauration de la demeure abbatiale de Dieleghem à Jette par S. Brigode*, man. dact., Jette, 1986.

SANDERUS, *Charographia Sacra Brabantiae*, Bruxelles, 1659, Den Haag 1726.

SMOLAR-MEYNART, A. en STENGERS, J., *Het Gewest Brussel van de oude dorpen tot de stad van nu*, Gemeentekrediet, Brussel, 1989.

VAN DEN HAUTE, R., *Plaidoyer pour un grand malade. La prélatrice de Dieleghem, comté de Jette*, 1963.

WAUTERS, A., *Histoire des environs de Bruxelles*, Brussel, 1855.

Een laatste restant van het tolhuis: een deur met een oculus aan de Tentoonstellingslaan.

In dezelfde collectie

1. HET JUBELPARK, ZIJN GEBOUWEN EN MUSEA (NL - FR - ESP - GB)
2. HET KERKHOF AAN DE DIEWEG (NL - FR)
3. DE GROTE MARKT VAN BRUSSEL (NL - FR - ESP - GB)
4. DE BEGIJNHOFWIJK (NL - FR)
5. DE HEIZEL (NL - FR - ESP - GB)
6. DE LOUIS BERTRANDLAAN EN HET JOSAPHATPARK (NL - FR)
7. DRIE VOORBEELDEN VAN PASSAGES UIT DE 19de EEUW (NL - FR - ESP - GB)
SINT-HUBERTUSGALERIJEN - BORTIERGALERIJ - NOORDDOORGANG
8. ANDERLECHT DE COLLEGALE - HET BEGIJNHOF - HET ERASMUSHUIS (NL - FR)
9. DE ZAVEL DE WIJK EN DE KERK (NL - FR - ESP - GB)
10. DE VIJVERS VAN ELSENE EN OMGEVING (NL - FR)
11. DE SINT-KATELIJNEWIJK EN DE OUDE HAVENDOKKEN (NL - FR)
12. HET LEOPOLDSPARK ARCHITECTUUR EN NATUUR (NL - FR - ESP - GB)
13. DE SQUARESWIJK MARGARETA, AMBIBORIX, MARIA-LOUIZA EN GUTENBERG (NL - FR - ESP - GB)
14. DE ARMAND STEURSSQUARE TE ST-JOOST-TEN-NODE (NL - FR)
15. HET KONINGSPLEIN EN DE WARANDEWIJK (NL - FR - ESP - GB)
16. DE OBSERVATORIUMWIJK IN UKKEL (NL - FR)
17. DE TERVURENLAAN (NL - FR)
18. HET WOLUWEDAL (NL - FR)
19. DE LOUIZALAAN (NL - FR)
20. DE CENTRALE LANEN (NL - FR)
21. SINT-GILLIS VAN DE HALLEPOORT TOT DE GEVANGENIS (NL - FR)
22. DE RINGLANEN VAN HET ROGIERPLEIN TOT DE HALLEPOORT (NL - FR)
23. DE SINT-BONIFATIUSWIJK (NL - FR)
24. DE ONZE-LIEVE-VROUW-TER-SNEEUWWIJK (NL - FR)
25. DE BRUSSELSE KANALEN (NL - FR)
26. DE MARKTPLAATSEN VAN DE VIJFHOEK (NL - FR)
27. GANGEN IN BRUSSEL (NL - FR)
28. UKKEL, HUIZEN EN VILLA'S (NL - FR)
29. DE EERSTE OMWALLING (NL - FR)
30. HET TER KAMERENBOS (NL - FR)
31. HET JUSTITIEPALEIS (NL - FR)
32. DE TER KAMERENABDIJ (NL - FR)
33. DE MOLIÉRELAAN EN DE BERKENDAALWIJK (NL - FR)
34. DE TUINWIJKEN LE LOGIS EN FLORÉAL (NL - FR)
35. BRUSSELSE BIOSCOPEN (NL - FR)
36. DE WOLSTRAAT EN HAAR HISTORISCHE GEBOUWEN (NL - FR)
37. HET KONINKLIJK DOMEIN VAN LAEKEN (NL - FR)
38. KERKHOFEN EN BEGRAAFPLAATSEN (NL - FR)
39. GESCHIEDENIS VAN DE BRUSSELSE SCHOLEN (NL - FR)
40. DE RINGLANEN VAN DE HALLEPOORT TOT HET ROGIERPLEIN (NL - FR)

Collectie **Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis**

De collectie **Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis** wordt uitgegeven om het culturele erfgoed van Brussel ruimere bekendheid te geven.

Boeken vol anekdotes, onuitgegeven documenten, oude afbeeldingen, historische overzichten met aandacht voor stedenbouw, architectuur en kunsten... één echte goudmijn voor de lezer en wandelaar die Brussel beter wil leren kennen.

De abdij van Dielegem

De abdij van Dielegem is gelegen op de heuvels in het noordwesten van Brussel, in de gemeente Jette. Ze is de oudste van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Ruim 700 jaar lang speelde ze een dominante rol in de wijde omgeving van het Gewest, zowel op godsdienstig en intellectueel vlak, als economisch, sociaal en politiek.

De Franse Revolutie stelde een einde aan de ontwikkeling en het voortbestaan van de abdij. De abtswoning uit de 18de eeuw is het enige overblijfsel van de oude abdij. De vijf jaar durende restauratie van het gebouw die in 1972 voltooid werd, gaf het gebouw een totaal nieuwe bestemming. Voor een deel doet het nu dienst als gemeentelijk museum. Een ander deel wordt gebruikt als ruimte voor recepties en evenementen. De abdij van Dielegem is daarmee ten volle voor iedereen toegankelijk, tot grote vreugde van de liefhebbers van dit soort bekoorlijke en karaktervolle plekje's.

Emir KIR,
Staatssecretaris
voor Monumenten en Landschappen

